

บทที่ 2

วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

นโยบายที่สำคัญของรัฐบาลทุกยุคทุกสมัยที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การสร้างความรู้ ความเข้าใจ และศรัทธาในการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขให้แก่ประชาชน ครูประถมศึกษาเป็นบุคคลสำคัญในการที่จะทำให้เกิดการพัฒนาทางการเมืองการปกครองดังกล่าว เพราะครูประถมศึกษาเป็นกลุ่มบุคคลสำคัญที่สามารถฝึกฝนการปลูกฝังวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยในวัยเด็ก และเป็นผู้ที่สัมผัสอยู่กับชาวบ้านอย่างใกล้ชิดกระจายอยู่ทุกพื้นที่ในหมู่บ้านทั่วประเทศ สามารถเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยให้กับประชาชนได้เป็นอย่างดี

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเผยแพร่ประชาธิปไตยของครูประถมศึกษา

ระบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

ชนชาติไทยเป็นชาติที่เก่าแก่ และมีประวัติศาสตร์วัฒนธรรมเป็นของตนเองที่ยาวนานชาติหนึ่ง จึงมีการพัฒนารูปแบบการปกครองของตนเองเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของบ้านเมือง โดยเริ่มต้นจากการปกครองในสมัยกรุงสุโขทัย ซึ่งเป็นการปกครองโดยพระมหากษัตริย์สืบเนื่องมาจนถึงสมัยอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพมหานคร) จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 และยึดถือเป็นรูปแบบในการปกครองประเทศมาจนถึงปัจจุบัน (กรมการปกครอง, 2535)

ความหมายและหลักการประชาธิปไตย

ความหมายของประชาธิปไตย ได้มีผู้ให้ความหมายหรือนิยามในแง่มุมต่าง ๆ ไว้มากมาย ดังนี้

คณะอนุกรรมการอุดมการณ์ของชาติในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ (2527) ได้ให้ความหมายของประชาธิปไตยไว้ว่า "ประชาธิปไตย" หมายถึง อำนาจอธิปไตยในการปกครองประเทศของปวงชน อันเป็นรูปแบบการปกครองแบบหนึ่งซึ่งถือว่าปวงชนเป็นผู้มีอำนาจอธิปไตยในการปกครองประเทศ มิใช่อำนาจของผู้ใดผู้หนึ่งหรือคนใดคนหนึ่ง

กรมการปกครองและกรมการพัฒนาชุมชน (2535) ได้ให้ความหมายของประชาธิปไตยว่า คือระบอบการปกครองของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน

ของประชาชน หมายถึง ประชาชนเป็นผู้ปกครองตนเอง

โดยประชาชน หมายถึง ประชาชนเป็นผู้ปกครอง โดยผ่านการเลือกตั้งและการมีส่วนร่วม

เพื่อประชาชน หมายถึง เป็นการปกครองเพื่อประโยชน์ของประชาชนทุกหมู่เหล่าทั่วประเทศ

Lasswell (1963) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ประชาธิปไตยได้แก่ สังคมของบุคคลที่มีความเคารพนับถือกันและกัน

Robee และคณะ (1957) กล่าวถึง ความหมายของประชาธิปไตยว่า คำว่า "ประชาธิปไตย" มีต้นกำเนิดมาจากภาษากรีก ซึ่งมีความหมายดั้งเดิมว่า หมายถึง การปกครองโดยชนหมู่มากหรือการปกครองโดยหมู่ชน ส่วนความหมายของคำว่า "ประชาธิปไตย" ที่เกิดขึ้นภายหลังนั้น หมายถึง ปรัชญาของสังคมนิยมหรือวิถีชีวิตที่ยึดอุดมคติ และหลักบางประการที่กำหนดแบบแผนแห่งพฤติกรรมระหว่างมนุษย์ในสังคม ในกิจกรรมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

โดยสรุป ความหมายของประชาธิปไตยจะมีความหมายในสามลักษณะ คือ การปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน

หลักการประชาธิปไตย

ประเทศประชาธิปไตยทั้งหลายอาจมีวัฒนธรรมการเมืองแตกต่างกันไป ซึ่งทำให้สถาบันทางการเมืองและพฤติกรรมการเมืองที่แสดงออกไม่เหมือนกันแต่ละประเทศ ประชาธิปไตยจะมีหลักการเหมือนกัน จะแตกต่างกันบ้างก็ตรงที่ให้ความสำคัญของหลักการบางอย่างมากกว่ากัน ซึ่งทำให้พฤติกรรมทางการเมืองต่างกันไป (สมศักดิ์ ส่งสัมพันธ์, 2519)

สมพงษ์ เกษมสิน และ จริญญา สุภาพ (2520) ได้กล่าวถึงหลักการของประชาธิปไตยไว้ว่า ประกอบด้วยหลักการต่อไปนี้

1. หลักการที่ถือว่าประชาชนเป็นแหล่งที่เกิดและเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในการปกครอง
2. หลักในการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยเลือกตั้งผู้แทนราษฎรเพื่อทำหน้าที่นิติบัญญัติ และควบคุมสถานการณ์นิติบัญญัติได้
3. หลักการปกครองเพื่อผลประโยชน์ของประชาชน
4. หลักเหตุผล
5. หลักความยินยอม
6. หลักการปกครองโดยเสียงข้างมาก โดยไม่ละเมิดสิทธิของเสียงข้างน้อย
7. หลักกฎหมายหรือหลักนิติธรรม
8. หลักการรับฟัง หรือถือเอาเจตนาของประชาชนเป็นหัวใจสำคัญ
9. หลักการปกครองที่รัฐบาลมีอำนาจจำกัด
10. หลักความเสมอภาค
11. หลักศีลธรรม
12. หลักการพัฒนาและปกครองตนเองให้ก้าวหน้าทั้งด้านความคิด สติปัญญา และการกระทำต่าง ๆ
13. หลักเสรีภาพภายในขอบเขตของกฎหมายควบคู่ไปกับหน้าที่ความรับผิดชอบ
14. หลักเกี่ยวกับศักดิ์ศรีของมนุษย์
15. หลักในการประนีประนอม
16. หลักการยอมรับฟังข้อสงสัย

กรมการปกครองได้กล่าวถึงหลักการของประชาธิปไตยว่า เป็นการปกครองที่
ยึดมั่นหลักการ ดังนี้

1. การยอมรับว่าทุกคนมีสติปัญญา มีเหตุผล
2. ยอมรับว่าทุกคนมีอิสระและเสรีภาพ
3. การยอมรับว่าทุกคนมีความเท่าเทียมกัน
4. อำนาจอสูงสุดในการปกครองเป็นของประชาชน
5. อำนาจปกครองของรัฐบาลเกิดขึ้นจากความยินยอมของประชาชนผู้ถูก
ปกครอง โดยวิธีการแสดงความยินยอมต่าง ๆ ที่สำคัญคือ การใช้สิทธิเลือกตั้ง
6. ประชาชนมีสิทธิในการคัดค้านหรือเปลี่ยนแปลงรัฐบาลตามวิธีการที่กฎ-
หมายกำหนด หากว่ารัฐบาลไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ เช่น การ
เปลี่ยนไปลงคะแนนเสียงให้พรรคฝ่ายค้านเมื่อมีการเลือกตั้ง (กรมการปกครอง, 2535)

จากที่กล่าวมาแล้วสรุปได้ว่า หลักการประชาธิปไตยประกอบด้วยหลักการ
สำคัญอยู่ 3 ประการ คือ

1. ความเป็นอิสระของบุคคลที่จะกระทำหรือประกอบกิจการใด ๆ ได้อย่าง
เสรี แต่การกระทำนั้น ๆ จะต้องไม่ขัดต่อกฎหมายหรือละเมิดสิทธิของผู้อื่น
2. ความเสมอภาคระหว่างบุคคลคือทุกคนมีสิทธิและศักดิ์ศรี เท่าเทียมกันตาม
กฎหมาย
3. ความรักกันฉันพี่น้อง ทุกคนย่อมได้รับความรักความเห็นอกเห็นใจจากผู้อื่น
มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ไม่ทอดทิ้งกันเมื่อคราวตกทุกข์ได้ยาก

การเลือกตั้ง

การปกครองในระบอบประชาธิปไตยนั้น ถือว่าราษฎรทุกคนเป็นเจ้าของประเทศ
ร่วมกัน และมีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นหรือลงมติตัดสินใจปัญหาใด ๆ ของประเทศได้ แต่
ในทางปฏิบัติจะเห็นว่า การที่รัฐบาลจะทำอะไรแล้วต้องให้ราษฎรทุกคนมาลงมติออกเสียง
เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยในทุกเรื่องไปนั้น รัฐบาลก็จะทำงานบริหารประเทศไม่ได้เลย

เพราะจะชักเข้าไม่ทันการ และการให้ราษฎรทุกคนมาออกเสียงลงมติกันนั้น เป็นเรื่องที่ยุ่งยากและสิ้นเปลืองอย่างมาก ดังนั้นจึงมีผู้คิดค้นวิธีการให้ราษฎรแต่ละคนเลือกผู้แทนเข้าไปทำหน้าที่แทนตนในสภาผู้แทนราษฎร (คณะทำงานร่างร่างแก้ไขรัฐธรรมนูญให้เป็นประชาธิปไตย, 2523) การปกครองระบอบประชาธิปไตยจึงเป็นระบอบการปกครองที่เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนได้มีส่วนร่วมและแสดงบทบาทของคนในทางการเมืองอย่างกว้างขวาง นอกจากประชาชนจะมีสิทธิเลือกตั้งเพื่อเปลี่ยนแปลงตัวผู้ปกครอง มีสิทธิเสนอร่างกฎหมาย มีสิทธิออกเสียงโดยการแสดงประชามติแล้ว ยังเปิดโอกาสให้ประชาชนเสนอตัวเองเข้าสมัครรับเลือกตั้ง เพื่อทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชน ทั้งในระดับการปกครองท้องถิ่น ระดับมลรัฐและระดับชาติ (สมเกียรติ สัจสัมพันธ์, 2521)

โดยสรุปแล้วการเลือกตั้งถือว่าเป็นหัวใจของการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพราะเป็นวิธีการที่จะทำให้อาสาสมัครทุกคนมีโอกาสได้เข้าไปทำงานเพื่อบริหารประเทศ โดยราษฎรแต่ละคนเลือกผู้แทนเข้าไปทำหน้าที่แทนตนในสภาผู้แทนราษฎร

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคือบุคคลที่ได้รับเลือกตั้งมาจากประชาชน เพื่อทำหน้าที่ในฐานะฝ่ายนิติบัญญัติ ความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่และความรับผิดชอบของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ขึ้นอยู่กับความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ที่ระบุไว้อย่างชัดเจนในรัฐธรรมนูญ อำนวยหน้าที่ของสภาผู้แทนราษฎร

อำนาจและหน้าที่ของสภาผู้แทนราษฎรในฐานะผู้แทนของปวงชนกว้างขวางมาก มีผู้ให้ขอบเขตความหมายเกี่ยวกับหน้าที่ของสภาผู้แทนราษฎรไว้ต่าง ๆ กันหลายประการ

เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2521 พบว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีหน้าที่หลักอยู่ 2 ประการ คือ

1. หน้าที่ในการออกกฎหมาย
2. หน้าที่ในการควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน

นอกจากนี้กรมการปกครองและกรมพัฒนาชุมชน(2535)ได้กล่าวถึงหน้าที่ของผู้แทนราษฎรไว้ดังนี้

1. รับฟังปัญหาและทุกข์สุขของประชาชน
2. นำปัญหาของประชาชนเสนอต่อสภา เพื่อร่างเป็นกฎหมายและเสนอต่อรัฐบาลเพื่อให้ความช่วยเหลือประชาชน
3. เป็นตัวแทนของประชาชน ทำการตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลโดยการซักถาม สืบกระทู้ สันนุคดี เปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาล
4. เป็นผู้ปกครองแทนประชาชน โดยการจัดตั้งคณะรัฐมนตรีเพื่อบริหารและปกครองประเทศ

กล่าวโดยสรุปสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร มีอำนาจหน้าที่ คือ ทำหน้าที่ในเรื่องการออกกฎหมาย ทำหน้าที่ในเรื่องการควบคุมรัฐบาล ทำหน้าที่สะท้อนให้รัฐบาล เห็นความต้องการและการและเจตนารมณ์ของประชาชน และให้การศึกษาความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชน

คุณสมบัติของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ดี

สมาชิกสภาผู้แทนที่ดีควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. เป็นคนเสียสละ การเสียสละนี้จะต้องเป็นการเสียสละที่แสดงให้เห็นด้วยใจจริงเช่น เป็นคนที่เสียสละช่วยงานของชุมชนมานานแล้ว ไม่ใช่เสียสละเพื่อหวังผลประโยชน์บางอย่างในระยะใกล้ ๆ กับการเลือกตั้งเป็นต้น
2. เป็นคนมีคุณธรรม คุณธรรมในที่นี้หมายถึงมีนิสัยดี มีจิตใจยึดมั่นในการที่จะกระทำความดี ไม่เป็นคนปลิ้นปล้อน คลบเคลง หรือชอบคดโกงเอาเปรียบผู้อื่น หรือประพฤติตนเป็นอันธพาล เป็นต้น
3. เป็นคนซื่อสัตย์สุจริต ความซื่อสัตย์สุจริตนั้นเป็นสิ่งที่คู่ได้ยาก แต่เราอาจพิจารณาได้จากประวัติการทำงานของเขาหรือฐานะของเขาว่าร้ายรวยมาได้อย่างไร ใ้วิธีทำมาหากินอย่างไรซื่อสัตย์หรือไม่
4. เป็นคนมีความรู้ ผู้แทนที่เราเลือกนี้จะต้องไปตัดสินใจและแก้ไขปัญหาของประ

เทศชาติ ฉะนั้นจะต้องมีความรู้พอสมควร เพราะถ้าเลือกคนไม่มีความรู้เข้าไป ก็จะทำอะไรไม่เป็น ไม่มีประโยชน์

5. เป็นคนมีความสนใจในปัญหาของท้องถิ่น และบ้านเมือง ลำพังมีความรู้แต่เพียงอย่างเดียวยังไม่เพียงพอ ต้องมีความสนใจในข่าวคราวความเคลื่อนไหว ปัญหา และกิจการของบ้านเมืองของท้องถิ่นด้วย เพราะจะได้รู้ปัญหาต่าง ๆ คิพอที่จะนำไปเสนอในรัฐสภาได้

6. เป็นคนมีแผนการ หรือนโยบายในการแก้ปัญหาของประเทศ ผู้แทนที่ดีนั้นเมื่อมีความสนใจศึกษาปัญหาต่าง ๆ และมีความรู้ที่จะตัดสินใจปัญหานั้น ๆ ได้ ก็จะวางแผนออกมาเป็นแผนนโยบายต่าง ๆ ซึ่งเขาจะแถลงให้ราษฎรทราบในเวลาหาเสียง ฉะนั้นเราควรพิจารณาแผนนโยบายต่าง ๆ ของเขาว่า มีความเป็นจริงแค่ไหน น่าเชื่อถือหรือไม่ และจะสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ๆ หรือเปล่า ผู้สมัครรับเลือกตั้งที่ไม่มีนโยบายแก้ปัญหาของประเทศนั้น เราไม่ควรจะเลือกโดยเด็ดขาด (คณะทำงานรณรงค์แก้ไขรัฐธรรมนูญให้เป็นประชาธิปไตย, 2523)

กรมการปกครอง (2535) ได้กล่าวถึงลักษณะของสมาชิกสภาผู้แทนที่ดีและไม่ดีว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ดีต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ คือ ชื่อสัตย์สุจริต ไม่ทอดทิ้งประชาชน ไม่ฉ้อโกงประชาชนโดยเอาเงินไปซื้อเสียงหรือจ้างประชาชนให้ไปเลือกคนเป็นผู้แทน มีความรู้ความสามารถ และมีคุณธรรม

ส่วนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ไม่ดี มีลักษณะดังต่อไปนี้คือ ใช้เงินซื้อเสียงหรือใช้สิ่งของล่อให้ไปเลือกคน เป็นนักเลงหัวไม้ เป็นผู้มีอิทธิพล และประวัติดูเลวเลว และคดโกง ไม่ซื่อสัตย์

โดยสรุปแล้วสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ดีจะต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ คือ เป็นคนดี ซื่อสัตย์ มีคุณธรรม เป็นผู้มีความรู้ดี สนใจในปัญหาของท้องถิ่นที่จะนำเสนอรัฐบาล และแก้ปัญหาของท้องถิ่นและของประเทศได้

สิทธิเสรีภาพและหน้าที่ของประชาชน

สิทธิเสรีภาพและหน้าที่ของปวงชนเป็นสิ่งจำเป็นมาก ในการอยู่ร่วมกันในสังคม เพราะการอยู่ร่วมกันในสังคมจะต้องมีกฎเกณฑ์ มีกติกา ระเบียบ วัฒนธรรมและประเพณีของแต่ละสังคมเป็นเครื่องยึดถือปฏิบัติ เพื่อให้สังคมมีระเบียบเพื่อให้สมาชิกในสังคมไม่เอา รัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ทำให้สังคมเกิดความสงบเรียบร้อยและอยู่อย่างสันติสุข

สิทธิ หมายถึง ประโยชน์ที่กฎหมายรับรองคุ้มครองให้ และบุคคลอื่นจะต้องเคารพ กล่าวย่อ ๆ ก็คือ การที่บุคคลหนึ่งมีสิทธิก็ย่อมก่อให้เกิดหน้าที่แก่บุคคลอื่นที่จะไม่ไปกระทบกระเทือนสิทธิของบุคคลแรกนั่นเอง

เสรีภาพ หมายถึง การกระทำของบุคคลซึ่งอาจกระทำได้โดยไม่ขัดต่อกฎหมาย เช่น เสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่ เสรีภาพในการประกอบอาชีพ และเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เป็นต้น (ชานินทร์ กรัยวิเชียร, 2520)

หน้าที่ หมายถึง การกำหนดให้ประชาชนมีหน้าที่ซึ่งต้องปฏิบัติต่อรัฐตามกฎหมาย (คณะอนุกรรมการอุดมการณ์ของชาติในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ, 2527)

ประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญใช้บังคับและถือ เป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ และในรัฐธรรมนูญนี้ได้กำหนดสิทธิเสรีภาพและหน้าที่ของประชาชนตามระบอบประชาธิปไตยไว้ สิทธิเสรีภาพและหน้าที่ของประชาชนชาวไทย ตามที่กฎหมายรัฐธรรมนูญของไทยฉบับปัจจุบันบัญญัติไว้ในหมวด 3 และ 4 มีดังต่อไปนี้

สิทธิของประชาชน

สิทธิของประชาชน หมายถึง อำนาจหรือประโยชน์ที่มีกฎหมายรองรับและคุ้มครองให้ ซึ่งรัฐหรือบุคคลอื่นจะใช้อำนาจทำให้สิทธิที่คนมีอยู่นั้นเสียไปไม่ได้ โดยมีอำนาจป้องกันสิทธิของตนได้ คราวใดที่การกระทำนั้นมิได้ละเมิดสิทธิของบุคคลอื่น ซึ่งทุก ๆ คนต่างมีสิทธิเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายซึ่งรัฐธรรมนูญได้บัญญัติไว้ดังต่อไปนี้

1. สิทธิที่จะได้รับทางการเมืองอันหมายถึง

ก. สิทธิในการสมัครรับเลือกตั้ง เช่น ถ้าจะมีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร

ประชาชนมีสิทธิที่จะสมัครรับเลือกตั้งได้ แต่จะต้องมีคุณสมบัติในการรับเลือกตั้งครบถ้วนตามที่กฎหมายกำหนดไว้ เช่น มีสัญชาติไทยโดยการเกิด อายุไม่ต่ำกว่าสิบห้าปีบริบูรณ์ในวันเลือกตั้ง เป็นต้น

ข. สิทธิในการลงคะแนนเลือกตั้ง ประชาชนมีอิสระอย่างเต็มที่ในการที่จะเลือกหรือไม่เลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งคนใดก็ได้ โดยใช้วิจารณญาณของตนเอง ผู้ใดจะมาบังคับขู่เข็ญมิได้ แต่ผู้มีสิทธิเลือกตั้งต้องมีคุณสมบัติตามที่กฎหมายกำหนด เช่น ไม่เป็นภิกษุสามเณร ไม่วิกลจริตหรือจิตฟั่นเฟือน ไม่หนุกหนักเป็นใบ้ซึ่งไม่สามารถอ่านและเขียนหนังสือได้ และต้องไม่ถูกคุมขังอยู่โดยหมายศาลหรือถูกเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง

ค. สิทธิออกเสียงประชามติเช่นในการหาเสียงเลือกตั้ง ประชาชนมีสิทธิแสดงความคิดเห็นว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับการหาเสียงนั้น

2. สิทธิที่จะได้รับการช่วยเหลือจากรัฐ ในกรณีที่ผู้ใดตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยและไม่มีทนายที่จะจัดหาทนายความ ก็มีสิทธิที่จะได้รับการช่วยเหลือจากรัฐเช่นในกรณีที่เรากฎจับและถูกฟ้องเป็นจำเลย หรือผู้ต้องหา แต่ตนเองไม่มีทนายในการจัดหาทนาย ดังนั้นรัฐจะต้องเข้ามาช่วยเหลือโดยแต่งตั้งทนายความให้

3. สิทธิที่จะได้รับค่าทดแทนในกรณีที่บุคคลใดต้องริบโทษทางอาญา หากมีการรื้อฟื้นคดีและศาลได้มีคำพิพากษาใหม่ว่าบุคคลนั้นมิได้เป็นผู้กระทำความผิด บุคคลนั้นย่อมมีสิทธิที่จะได้รับค่าทดแทน และได้รับบรรดาสิทธิที่เสียไปเพราะผลแห่งคำพิพากษานั้นคืนมาได้ เช่นในกรณีที่ศาลมีคำสั่งให้เราได้รับโทษและถูกริบทรัพย์สินไปแล้ว แต่ภายหลังพิสูจน์ได้ว่าการกระทำดังกล่าวเราไม่มีความผิด ศาลจะต้องพิพากษาใช้ค่าทดแทน และคืนทรัพย์สินที่ริบไปนั้นคืน

4. สิทธิของบุคคลในทรัพย์สินของตนเองและจะต้องได้รับความคุ้มครองจากรัฐแต่ต้องอยู่ภายในขอบเขตจำกัดตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เช่น บ้านเรือนของเราจะรื้อหรือทำลายก็ได้เป็นสิทธิของเรา แต่จะกระทำให้นบ้านข้างเคียงเกิดความเสียหายไม่ได้ หรือจะเผาทรัพย์สินของตนเองก็ย่อมจะกระทำได้ แต่ห้ามมิให้การกระทำดังกล่าวลุกล้ำไปถึงบ้านอื่นเสียหาย ซึ่งกฎหมายได้บัญญัติห้ามกระทำไว้ ถ้ากระทำให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่นนั้นจะต้องรับผิดชอบ

บุคคลมีสิทธิในการสืบทอดมรดก เช่น เจ้าของมรดกถึงแก่ความตาย ทรัพย์สินที่มีอยู่ต้องตกแก่ทายาท ไม่ว่าจะโดยทางพินัยกรรม คือ เจ้าของมรดกได้ทำพินัยกรรมไว้ให้หรือโดยชอบธรรม คือ ในกรณีที่เจ้าของมรดกไม่ได้ทำพินัยกรรมไว้ให้มรดกนั้นต้องตกแก่ทายาทและบุคคลมีสิทธิได้ค่าทดแทน ในกรณีที่รัฐออกกฎหมายเวนคืนอสังหาริมทรัพย์เพื่อ

- ก. การอันเป็นสาธารณูปโภค
- ข. การป้องกันประเทศ
- ค. การผังเมือง
- ง. การพัฒนาการเกษตร หรืออุตสาหกรรม
- จ. การปฏิรูปที่ดิน
- ฉ. ประโยชน์สาธารณะอย่างอื่น

การที่รัฐจะกำหนดค่าทดแทนนั้นต้องคำนึงถึงสภาพและที่ตั้งของอสังหาริมทรัพย์ ประกอบกับเหตุและวัตถุประสงค์ของการเวนคืนเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่สังคม

5. สิทธิของบุคคลในครอบครัวย่อมได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย เช่น การอยู่ร่วมกันระหว่างสามีภรรยา การหย่า ตลอดจนในเรื่องสินสมรส หรือสินส่วนตัว

6. สิทธิของบุคคลตามกฎหมายในกรณีที่มิผู้กระทำละเมิดหรือทำให้เสียหายต่อเรา โดยยื่นเรื่องราวต่อผู้มีอำนาจปกครองได้ เช่น มีคนมาทำร้ายร่างกายหรือขโมยของของเรา เรามีสิทธิที่จะร้องทุกข์ต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจได้

7. สิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองในเมื่อหน่วยราชการซึ่งเป็นนิติบุคคลทำให้ตนได้รับความเสียหาย โดยการกระทำของเจ้าพนักงานซึ่งกระทำการอื่นไม่เป็นธรรม จึงสามารถป้องกันสิทธิของตนเองได้โดยฟ้องหน่วยราชการหรือเจ้าพนักงานเป็นจำเลย เช่น ในกรณีที่เจ้าพนักงานใช้อำนาจหน้าที่โดยมิชอบ โดยขู่เข็ญ หรือบังคับให้เราส่งมอบทรัพย์สินให้ ดังนั้นเรามีสิทธิฟ้องเจ้าพนักงานผู้กระทำผิดดังกล่าวเป็นจำเลยได้

เสรีภาพของประชาชน

เสรีภาพของประชาชน หมายถึง ความมีอิสระของบุคคลทุก ๆ คนที่จะกระทำการหรือคิดไว้กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งได้ แต่ต้องอยู่ภายในขอบเขตของกฎหมายหรือ

อีกนัยหนึ่ง เสรีภาพหมายถึง การที่ประชาชนสามารถกระทำสิ่งใด ๆ ได้ทุกประการ แต่ การกระทำนั้น ๆ ต้องไม่ขัดกับกฎหมายบ้านเมืองหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน เสรีภาพ ตามที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้มีดังนี้

1. เสรีภาพในการนับถือศาสนา ซึ่งหมายถึงการที่บุคคลมีอิสระที่จะนับถือศาสนา ใด ๆ ก็ได้ อันเป็นเรื่องของจิตใจ ครอบงำที่การนับถือศาสนานั้น ๆ ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายหรือเดือดร้อนรำคาญแก่ผู้อื่น หรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และห้ามรัฐมิให้กระทำการใด ๆ อันเป็นการริดรอนสิทธิหรือประโยชน์ในการที่ บุคคลนั้นนับถือศาสนา นิิกายของศาสนาหรือลัทธินิยมในทางศาสนานั้น ๆ ตามความเชื่อถือ แตกต่างจากบุคคลอื่น ซึ่งเป็นเรื่องเสรีภาพส่วนตัว ทั้งในการนับถือศาสนาดังกล่าวมิได้ ก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่นหรือประเทศ ดังนั้นรัฐจะมาริดรอนเสรีภาพไม่ได้

2. เสรีภาพในทางคดีอาญาซึ่งบุคคลทุกคนจะได้รับหลักประกันดังนี้

ก. บุคคลจะไม่ต้องรับโทษทางอาญา เว้นแต่จะได้กระทำการอันกฎหมายซึ่ง ใช้อยู่เวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิด และกำหนดโทษไว้ คือ กรณีที่จะลงโทษผู้กระทำ ผิดได้นั้น จะต้องมิกฎหมายบัญญัติไว้ว่าการกระทำนั้นเป็นความผิด เช่น ขณะที่เรากำลังอยู่ใน บ้าน มีบุคคลภายนอกได้บุกรุกเข้ามาในบ้านเรา และใช้มีดแทงเราบาดเจ็บ เราจึงเอา มีดแทงบุคคลนั้นบาดเจ็บ ซึ่งเป็นการป้องกันตัวและสมควรแก่เหตุ เพื่อให้พ้นภัยอันตรายซึ่ง เกิดจากการละเมิดต่อกฎหมายและเป็นอันตรายที่ใกล้จะถึง ดังนั้น การกระทำดังกล่าว ของเราจึงไม่มีความผิด เพราะกฎหมายได้ยกเว้นโทษไว้ แต่ถ้าบุคคลภายนอกได้ถือมีดเข้า มาในบ้านเรา และกำลังเดินเข้ามา ทันใดนั้นเราเอาปืนมายิงบุคคลภายนอกตายดังนี้ เป็น การป้องกันตัวเกินสมควรแก่เหตุ ซึ่งกฎหมายบัญญัติไว้ว่าการกระทำดังกล่าวมีความผิดจะ ต้องได้รับโทษ

ข. บุคคลจะต้องไม่ได้รับโทษเกินกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้ในขณะที่กระทำผิด เช่น ในขณะที่จำเลยกระทำผิดอยู่นั้นมีกฎหมายลักษณะอาญาได้กำหนดโทษให้จำคุก 10 ปีแต่ ต่อมาภายหลังได้มีประมวลกฎหมายอาญาซึ่งออกภายหลังว่าถ้ามีการกระทำผิดในลักษณะ ดังกล่าวให้จำคุก 20 ปี ดังนั้นโทษที่จะลงแก่จำเลยได้นั้นจึงต้องใช้กำหนด 10 ปี ตาม

กฎหมายลักษณะอาญา เพราะกฎหมายได้บัญญัติไว้ว่า บุคคลจะต้องไม่ได้รับโทษเกินกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้ในขณะที่กระทำความผิดนั้น

ค. ในกรณีที่ถูกจับ มีสิทธิได้รับข้อสันนิษฐานไว้ก่อนว่ายังไม่มีความผิดจนกว่าศาลพิพากษาถึงที่สุดว่าได้กระทำความผิดจริง ดังนั้นเจ้าหน้าที่ปฏิบัติต่อผู้ต้องหาเสมือนเป็นผู้กระทำผิดมิได้ เช่น ในกรณีที่มีบุคคลภายนอกกล่าวโทษว่า นาย ก. ลักทรัพย์ ดังนั้น เจ้าหน้าที่ตำรวจจะต้องหาพยานหลักฐานก่อนว่า นาย ก. ได้กระทำความผิดจริงจึงทำการจับกุมได้ และในขณะส่งฟ้องต่อศาลก่อนที่ศาลจะพิพากษาถึงที่สุดว่า นาย ก. กระทำความผิดจริง เจ้าพนักงานตำรวจจะปฏิบัติต่อ นาย ก. เสมือนเป็นผู้กระทำผิดมิได้ ดังนั้นจะต้องแยกขัง นาย ก. ไว้ต่างหากออกจากนักโทษที่มีค่าพิพากษาถึงที่สุดว่ากระทำความผิดอาญา ที่เป็นเช่นนี้เพราะเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลที่กฎหมายสันนิษฐานไว้ก่อนว่าคนทุกคนเป็นผู้บริสุทธิ์ จะต้องพิสูจน์ให้แน่ชัดก่อนจึงจะลงโทษผู้นั้นได้

3. เสรีภาพในร่างกาย บุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิเสรีภาพอันได้แก่

ก. ในการไม่ถูกจับกุม คุมขังหรือค้นตัวไม่ว่ากรณีใด ๆ เว้นแต่กฎหมายจะให้อำนาจให้เจ้าหน้าที่ทำได้ กฎหมายนี้ได้แก่ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และพระราชบัญญัติอื่นที่ให้อำนาจเจ้าพนักงานจับกุม คุมขัง และค้นตัว ได้ เช่น ในกรณีที่มีเจ้าหน้าที่ตำรวจมาทำการจับกุม คุมขัง หรือค้นตัว เรามีสิทธิที่จะไม่ให้เจ้าหน้าที่กระทำเช่นนั้นกับเราได้ โดยเราอาจจะขอความที่ให้อำนาจทำการจับกุม คุมขังหรือตรวจค้นก่อนได้ ถ้าเจ้าพนักงานไม่มีหมายเรามีสิทธิที่จะไม่ให้เจ้าพนักงานกระทำการใด ๆ กับเราได้

ข. ในการที่จะไม่ถูกเกณฑ์แรงงาน เพราะบุคคลทุกคนมีเสรีภาพที่จะไม่ให้ใครมาบังคับใช้แรงงานโดยมิชอบ เว้นแต่เพื่อประโยชน์ในการป้องกันภัยพิบัติอันมีมาเป็นการฉุกเฉิน ในการป้องกันประเทศชาติและสังคม รัฐจึงจำเป็นต้องจัดให้มีการเกณฑ์แรงงาน แต่ในภาวะปกติเจ้าหน้าที่ของรัฐจะมาเกณฑ์ประชาชนไปใช้แรงงานไม่ได้ นอกจากภาวะสงครามหรือเหตุการณืจำเป็นอื่น ๆ

4. เสรีภาพในเคหสถาน คือ มีสิทธิที่จะไม่ให้ใครเข้ามาในบ้านเรือนที่อยู่อาศัยของคนครอบครองอยู่ โดยปราศจากความยินยอมของเรา หรือมีสิทธิที่จะไม่ให้เจ้าพนักงานทำการตรวจค้น นอกจากจะมีหมายค้น เช่น ถ้ามีเจ้าหน้าที่ตำรวจจะมาขอค้นบ้านเรา เรา

มีสิทธิที่จะถามเจ้าหน้าที่ตำรวจว่ามีหมายค้นหรือไม่ ถ้าไม่มีหมายค้นดังกล่าวเรามีสิทธิจะไม่ให้เจ้าพนักงานตำรวจทำการค้นบ้านได้

5. เสรีภาพในการพูด การเขียน การพิมพ์ และการโฆษณา โดยบุคคลสามารถคิดและแสดงออกซึ่งความคิดเห็นของตนได้อย่างเต็มที่ เช่น การพูดในที่ชุมนุมชน หรือเพื่อหาเสียงเลือกตั้ง การเขียนบทความลงในเอกสารทั่วไป การพิมพ์และการโฆษณาในหนังสือพิมพ์ หรือในใบปลิวต่าง ๆ คือ ทุก ๆ คนต่างมีอิสระอย่างเต็มที่ที่ต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย เพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ หรือเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ เกียรติยศหรือชื่อเสียงของบุคคลอื่น หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกัน หรือระงับความเสื่อมทางจิตใจ หรือสุขภาพของประชาชน

6. เสรีภาพในการศึกษาอบรม เมื่อไม่ขัดต่อหน้าที่ของพลเมืองและไม่ขัดต่อกฎหมาย คือประชาชนมีสิทธิเสรีภาพเสมอกันในการรับการศึกษาว่าด้วยการศึกษาในภาคบังคับ มีเสรีภาพในวิชาการที่ไม่ขัดต่อหน้าที่พลเมือง เช่น บุคคลทุกคนมีสิทธิเรียนหนังสือในภาคบังคับที่กฎหมายกำหนดไว้ หลังจากสำเร็จการศึกษาภาคบังคับแล้วจะเรียนที่ปรารถนาก็ได้

7. เสรีภาพในการชุมนุมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือแสดงออกซึ่งประชาธิปไตย แต่ต้องกระทำด้วยความสงบ และปราศจากอาวุธ ซึ่งชุมนุมความคิดเห็นโดยสุจริต เช่น การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในทางการเมืองเพื่อใช้สิทธิในการเลือกตั้ง วันแต่ถ้ารัฐเห็นว่าเพื่อคุ้มครองความสะอาดของประชาชนที่จะใช้ที่สาธารณะ หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย ในระหว่างเวลาที่ประเทศอยู่ในการรบหรือสงครามหรือในระหว่างเวลาที่ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน อาจจะออกกฎหมายห้ามชุมนุมกันก็ได้

8. เสรีภาพในการที่จะประกอบกิจการร่วมกันเป็น สมาคม สหพันธ์ สหภาพ สหกรณ์ หรือหมู่คณะอื่น โดยดำเนินการภายใต้กฎหมาย เช่น การรวมกันเพื่อประกอบอาชีพโดยสุจริตหรือในการรวบรวมสมาชิกและชักจูงให้ต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ หรือเสรีภาพในการรวมกันเป็นพรรคการเมือง เพื่อดำเนินการในทางการเมืองในการที่จะจัดตั้งเป็นคณะบุคคลร่วมกัน โดยมีความมุ่งหมายที่จะส่งสมาชิกเข้าสมัครรับเลือกตั้งเพื่อจะได้จัดตั้งรัฐบาลในการบริหารประเทศ หรืออาจเป็นฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร

9. เสรีภาพในการสื่อสารถึงกันโดยชอบด้วยกฎหมายคือบุคคลมีเสรีภาพที่จะติดต่อกับบุคคลอื่นซึ่งเป็นเอกลักษณ์ส่วนตัวในการติดต่อกัน เช่น ทางโทรศัพท์ ไปรษณีย์ โทรเลข และจดหมาย โดยกฎหมายได้ให้ความคุ้มครองที่จะมิให้ใครมาตรวจ กัก หรือเปิดเผยสิ่งสื่อสาร เพื่อให้ล่วงรู้ข้อความในสิ่งสื่อสารนั้นได้ เว้นแต่บุคคลภายนอกหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐเห็นว่าเป็นเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อความมั่นคงของรัฐ ซึ่งอาจจะกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เป็นไปโดยชอบได้

10. เสรีภาพในการเดินทางและเสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่ภายในราชอาณาจักร คือ การที่บุคคลในประเทศสามารถไปไหนก็ได้โดยสะดวก การเดินทางหรือไปไหนโดยเสรีย่อมได้รับความคุ้มครองจากรัฐเสมอ ตลอดจนเสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่สำหรับการประกอบอาชีพ ซึ่งการจำกัดเสรีภาพเช่นนี้จะกระทำมิได้ เว้นแต่ เพื่อความมั่นคงของรัฐ หรือความสงบเรียบร้อยของประชาชน หรือสวัสดิภาพของประชาชน หรือการผังเมือง หรือเพื่อสวัสดิภาพของผู้เยาว์

บุคคลซึ่งมีสัญชาติไทยมีเสรีภาพในการที่จะไม่ถูกรัฐเนรเทศออกจากประเทศหรือกีดกันไม่ให้เข้าในรัฐที่ตนมีสัญชาติ

สิทธิและเสรีภาพประชาชนทุกคนที่จะพึงมี และพึงได้ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนั้น อาจจะมีกฎหมายได้บัญญัติให้อำนาจแก่บุคคลเป็นพิเศษ เช่น ทหาร ตำรวจ ข้าราชการ พนักงานส่วนท้องถิ่น และพนักงานองค์การของรัฐ

อนึ่ง หลักประกัน และความเสมอภาคในเรื่องเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพต่าง ๆ ของประชาชนที่กล่าวมานั้น รัฐธรรมนูญกำหนดขอบเขตมิให้ประชาชนใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญให้เป็นปฏิปักษ์ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ

หน้าที่ของประชาชน

เมื่อรัฐธรรมนูญได้ให้สิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชนทุกคนแล้ว ประชาชนจะรับผิดชอบแต่ฝ่ายเดียวไม่ได้ เพราะถ้าประชาชนมีแต่จะใช้สิทธิและเสรีภาพโดยไม่คำนึงถึงว่าการใช้สิทธิและเสรีภาพนั้นจะรบกวนขัดขวางสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น หรือจะไม่ยอมเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม บ้านเมืองก็อาจเกิดความไม่สงบเรียบร้อยและเป็นปรกติ

สูญไม่ได้ ฉะนั้นเมื่อด้านหนึ่งกฎหมายให้ประโยชน์ อีกด้านหนึ่งกฎหมายก็ต้องกำหนดให้ประชาชนมีหน้าที่ซึ่งจะต้องปฏิบัติต่อรัฐเป็นของคู่กัน ซึ่งเป็นข้อเรียกร้องทางจิตใจให้ประชาชนปฏิบัติหน้าที่ ฉะนั้นถ้ารัฐเห็นว่าเพียงแต่จะเรียกร้องทางจิตใจไม่พอจำเป็นจะต้องกำหนดสภาพ บังคับ คือโทษทางอาญาหรือบังคับให้ชดใช้ค่าเสียหายทางแพ่ง เพราะการปกครองในระบอบประชาธิปไตยจะดำรงอยู่ได้ก็ด้วยชนในชาติด้วยกันช่วยกันรักษาการปกครองระบอบนี้ และต่างก็ได้เสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวมตามความจำเป็น

รัฐธรรมนูญได้บัญญัติถึงหน้าที่ของชนชาวไทยไว้ดังนี้

1. หน้าที่รักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตย
2. หน้าที่ในการป้องกันประเทศ เช่น เมื่อรู้เบาะแสผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ก็ต้องมีหน้าที่ช่วยส่งข่าวหรือแจ้งความต่อเจ้าพนักงาน เพื่อจับกุม หรืออาจจะร่วมกันจัดตั้งเป็นชมรม สมาคมในการช่วยสอดส่องดูแลในสิ่งซึ่งอาจจะเป็นภัยต่อประเทศ
3. หน้าที่รับราชการทหาร ซึ่งเป็นหน้าที่ของชนชาวไทยที่จะต้องรับราชการทหารเพื่อปกป้องคุ้มครองภัยซึ่งอาจจะเกิดขึ้นจากการรุกรานของศัตรูภายนอก และกฎหมายพระราชบัญญัติราชการทหารยังกำหนดโทษไว้ด้วยว่า ถ้าใครหลีกเลี่ยงจักต้องรับโทษ
4. หน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมาย ประชาชนทุกคนต้องเคารพต่อกฎหมายบ้านเมือง เพราะกฎหมายเป็นข้อบังคับในการกำหนดความประพฤติของบุคคล เพื่อให้สังคมมีระเบียบและแบบแผน เช่น กฎหมายห้ามค้าประเวณีหรือกฎหมายห้ามการช่วยเหลือผู้กระทำความผิด ดังนั้น ถ้าใครค้าประเวณี หรือให้การช่วยเหลือผู้กระทำความผิด บุคคลนั้นจะต้องมีความผิดและได้รับโทษตามกฎหมาย
5. หน้าที่เสียภาษีอากร โดยประชาชนนั้นจะต้องช่วยกันเสียภาษีเพื่อช่วยเหลือราชการในการบำรุงประเทศ เพราะกรมการ บริหารราชการของรัฐก็ดี ของท้องถิ่นก็ดี ย่อมจำเป็นจะต้องใช้เงิน และเงินนี้ก็ย่อมมาจากภาษีอากรซึ่งประชาชนได้ยอมเสียตามกฎหมาย เพราะฉะนั้นใครที่หลีกเลี่ยงภาษีอากรก็เท่ากับจงใจฝ่าฝืนเจตนารมณ์อันว่าด้วยหน้าที่ของราษฎร

6. หน้าที่ช่วยเหลือราชการซึ่งเป็นการช่วยเหลือโดยทั่ว ๆ ไป เช่น ช่วยจับกุมตัวผู้กระทำความผิด เมื่อเจ้าพนักงานซึ่งปฏิบัติงานตามหน้าที่ร้องขอให้ช่วย หรือช่วยแจ้งความต่อเจ้าหน้าที่เมื่อมีการกระทำผิดเกิดขึ้น เช่น มีการค้าหาเสพติด ค้าขนบัตรปลอม เป็นต้น

หน้าที่รับการศึกษาอบรมซึ่งเป็นไปตามกฎหมาย และตามที่ทางราชการกำหนด เช่นการที่จะต้องเข้ารับการศึกษาอบรมชั้นประถมศึกษาซึ่งเป็นพื้นฐานภาคบังคับ เพื่อต้องการให้ประชาชนให้ประเทศมีความรู้ขั้นพื้นฐาน

โดยสรุปแล้วสิทธิเสรีภาพและหน้าที่ของประชาชน คือ กฎเกณฑ์หรือกติกาที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญการปกครองประเทศ เพื่อเป็นหลักในการบริหารประเทศ โดยให้ปวงชนมีสิทธิเสรีภาพและหน้าที่ควบคู่กันไป โดยอยู่ภายในขอบเขตของกฎหมายและศีลธรรมอันดีของประชาชน มีนักวิชาการหลายท่านได้ศึกษาวิจัย เกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจของครูเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

พลศักดิ์ จิระไกรศิริ (2519) ได้ทำการวิจัยเรื่อง วัฒนธรรมทางการเมืองของครูในกรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาให้รู้ว่าครูไทยส่วนใหญ่มีทัศนคติทางการเมืองที่สอดคล้องกับการปกครองแบบประชาธิปไตยหรือไม่ พบว่า ครูไทยส่วนใหญ่มีทั้งวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยและแบบเผด็จการในระดับปานกลาง และในจำนวนใกล้เคียงกัน ซึ่งเป็นการขัดแย้งทางวัฒนธรรมทางการเมืองอย่างเห็นได้ชัด นอกจากนี้ยังค้นพบว่าระดับการศึกษาและเพศเป็นปัจจัยสำคัญต่อการมีวัฒนธรรมทางการเมืองทั้งแบบประชาธิปไตยและแบบเผด็จการ แต่ไม่สำคัญมากนัก ในทำนองกลับกันเพศไม่ได้เป็นปัจจัยสำคัญต่อการมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเผด็จการ

เกษม เศษชม (2524) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองของครูสังคมนศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจทางการเมืองของครูสังคมนศึกษาในเรื่อง ความหมายทางการเมือง สิทธิการเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตย สิทธิเสรีภาพของบุคคลในระบอบประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญและพรรคการเมือง เปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจทางการเมืองของครูสังคมนศึกษาจำแนกตาม เพศ พื้นฐานความรู้และประสบการณ์ในการเป็นครู สภาแวดล้อม ของครูที่ทำการสอนวิชาสังคมนศึกษาเพื่อศึกษาวิธีการ

ศึกษาหาความรู้และการใช้แหล่งความรู้ทางการเมืองของครูสังคมศึกษา พบว่า ครูสังคมศึกษามีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองในเรื่องรัฐธรรมนูญอยู่ในระดับมาก ส่วนเรื่องที่อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ เรื่องลัทธิการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย สิทธิ เสรีภาพของบุคคลในระบอบประชาธิปไตย และพรรคการเมือง สำหรับเรื่องที่อยู่ในระดับน้อย คือ เรื่องความหมายของการเมือง นอกจากนี้ ผลการวิจัยพบว่า ครูสังคมศึกษาส่วนใหญ่หาความรู้ความเข้าใจทางการเมืองจากโทรทัศน์มากที่สุด ส่วนวิธีการหาความรู้ที่ครูสังคมศึกษาไม่ได้ใช้เลย คือ การฟังอภิปรายและการเข้ารับการอบรม

หลักมนุษยสัมพันธ์ในการเผยแพร่ประชาธิปไตย

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของมนุษยสัมพันธ์ว่า หมายถึง ความสัมพันธ์ในทางสังคมระหว่างมนุษย์ ซึ่งก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน

สำนักคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ(2528) ให้ความหมายของมนุษยสัมพันธ์กับผู้บริหารโรงเรียนว่า มนุษยสัมพันธ์ หมายถึง การสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีอันหมายถึงการสร้างความรัก ความศรัทธา ความนิยม เคารพนับถือซึ่งกันและกัน ระหว่างบุคคลกับบุคคล หรือระหว่างบุคคลต่อกลุ่มบุคคล เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการทำงานได้ บรรลุวัตถุประสงค์

อรุณ รักธรรม (2522) ได้กล่าวถึงหลักมนุษยสัมพันธ์ว่า เป็นการอธิบายแนวทางซึ่งมนุษย์ในองค์การหรือองค์กรติดต่อสัมพันธ์กันและกัน ด้วยความเชื่อว่า ถ้าเราทำดีกับเพื่อนมนุษย์บุคคลอื่นเขาจะมีความพอใจเมื่อเขามีความพอใจแล้วจะมีส่วนเพิ่มกำลังและเวลาในการทำงานอย่างเต็มที่ให้กับองค์การ

ดังนั้น หลักมนุษยสัมพันธ์ในการเผยแพร่ประชาธิปไตย จึงหมายถึง แนวทางในการสร้างความสัมพันธ์อันดี ระหว่างครูประถมศึกษากับประชาชน เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการทำงานเผยแพร่ประชาธิปไตยระดับหมู่บ้านประสบผลสำเร็จ

เมื่อพิจารณาเห็นว่าหลักมนุษยสัมพันธ์มีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อการทำ
งานได้บรรลุวัตถุประสงค์ จึงมีนักวิชาการหลายท่านได้เสนอหลักมนุษยสัมพันธ์ในงานต่าง ๆ
ไว้มากมาย ส่วนใหญ่จะเป็นหลักมนุษยสัมพันธ์ในการบริหารงาน ได้แก่

วิจิตร ศรีสอ้าน (2523) ได้เสนอหลักมนุษยสัมพันธ์ในการบริหารไว้พอสรุปได้
ดังนี้

1. การรู้จักตน ผู้บริหารต้องรู้จักตนเอง มีความมั่นใจและมั่นคงในอารมณ์
2. การเข้าใจคน ผู้บริหารต้องรู้จักและพยายามเข้าใจคนอื่น
3. การปรับตน ผู้บริหารรู้จักและเข้าใจคนอื่นแล้วก็ปฏิบัติตนเพื่อให้เข้าได้
กับคนอื่น ด้วยการรักผู้อื่น การให้เกียรติผู้อื่น การปฏิบัติต่อผู้อื่นให้เขามีความสุข

ทองอินทร์ วงศ์โสธร (2523) ได้อธิบายถึง พฤติกรรมมิตรสัมพันธ์ ว่าเป็น
พฤติกรรมที่แสดงถึงความเป็นกันเอง ความเห็นอกเห็นใจ ความยกย่องนับถือ มีมนุษยสัมพันธ์
อันดีกับผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งผู้นำจะแสดงออกดังต่อไปนี้

1. ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้ร่วมงาน
2. ช่วยเหลืองานเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อให้ผู้ร่วมงานชื่นชมในการเป็นสมาชิก
ของหน่วยงาน
3. ประพฤติตนเป็นคนเปิดเผย เข้าใจง่าย
4. หาโอกาสรับฟังความคิดเห็นจากผู้ร่วมงาน
5. ดูแลเอาใจใส่สวัสดิภาพของผู้ร่วมงานแต่ละคน
6. ปฏิบัติต่อผู้ร่วมงานในฐานะเป็นผู้เท่าเทียมกัน
7. แสดงความเต็มใจที่จะให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง
8. แสดงความเป็นมิตรและไม่ถือตัว
9. พยายามทำให้ผู้ร่วมงานเกิดความรู้สึกสบายใจ ในขณะที่สนทนาวงอยู่ด้วย
10. นำข้อเสนอนะของผู้ร่วมงานไปปฏิบัติ
11. ขอความเห็นชอบจากผู้ร่วมงานในเรื่องสำคัญ ๆ ก่อนที่จะมีการดำเนินงาน

ต่อไป

นอกจากนี้พุทธธรรมที่เกี่ยวข้อกับหลักมนุษยสัมพันธ์ประกอบด้วยหมวดธรรมต่าง ๆ จำนวนมาก เพราะพุทธธรรมเป็นคำสอนที่เน้นมนุษยสัมพันธ์ มุ่งให้เกิดประโยชน์แก่การปฏิบัติต่อตนและต่อผู้อื่นหรือต่อสังคม ในที่นี้จะกล่าวถึงสังคหวัตถุ 4

สังคหวัตถุ 4 คือ ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้สามัคคี หลักการสังเคราะห์ประกอบด้วยข้อธรรม 4 ข้อ ดังนี้ [พระราชมนู (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2528]

1. ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน

2. ปิยวาจา วาจาอันเป็นที่รัก วาจาคุตลิมุขซาบซึ้งใจ คือ กล่าวคำสุภาพไพเราะ อ่อนหวาน สม่ำเสมอสามัคคีให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้อินยอมตาม

3. อัถกจริยา การประพฤติเป็นประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดจนช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

4. สมนัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย และเสมอในทุกข์โศกร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไข หรือการร่วมสุขร่วมทุกข์

จากแนวความคิดของนักวิชาการหลายท่าน สรุปเป็นหลักมนุษยสัมพันธ์ในการเผยแพร่ประชาธิปไตยที่ครูผู้ทำหน้าที่เผยแพร่ประชาธิปไตย ควรปฏิบัติเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการเผยแพร่ประชาธิปไตย มีดังนี้

1. อิ่มอิ่มแจ่มใส พุดจาสุภาพ เป็นกันเอง และไม่ถือตัว
2. มีความมั่นคงทางอารมณ์อดทน
3. ยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล
4. มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปันช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของหรือการให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน
5. เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน
6. เป็นคนดี ชื่อสัตย์สุจริต และมีความสุติธรรม

มนุษยสัมพันธ์ที่ดีเป็นปัจจัยที่ทำให้การปฏิบัติงานต่าง ๆ ประสบผลสำเร็จ ดังที่พบในผลการวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ(2528) พบว่า การที่ผู้บริหารโรงเรียนขาดสมรรถภาพด้านมนุษยสัมพันธ์ก็เป็นสาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้การจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาประสิทธิภาพ ดังที่ วิจิต ทองน้อย (2529) ได้วิเคราะห์พฤติกรรมการบริหาร และผลงานของผู้บริหารดีเด่นโรงเรียนประถมศึกษาทั่วประเทศ ปี 2526 พบว่า ผู้บริหารดีเด่นเป็นผู้มีความสามารถด้านการสื่อสารและด้านมนุษยสัมพันธ์สูงกว่าความสามารถด้านอื่น ๆ และผู้บริหารดีเด่นมีวิธีการบริหารโรงเรียนและการแก้ปัญหาที่เน้นมนุษยสัมพันธ์ มีกระบวนการบริหารเน้นประชาธิปไตย และมุ่งผลงานตามลำดับ จากงานวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการปฏิบัติงานต่าง ๆ ให้ประสบผลสำเร็จนั้นปัจจัยสำคัญอยู่ที่การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

วิถีชีวิตประชาธิปไตย

วิถีชีวิตประชาธิปไตยมีความหมายครอบคลุมกว้างขวางมาก โดยเฉพาะความหมายยังไปเกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของบุคคลแต่ละบุคคลในชีวิตประจำวัน ในความหมายของสังคมตะวันตก แม้จะมีบางประเด็นที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงเท่าใดนัก แต่ก็ประกอบด้วยหลักการที่ใช้เป็นมาตรฐานและเครื่องกำหนดคุณลักษณะประชาธิปไตยของสังคมต่าง ๆ

กรมการปกครอง (2535) ได้กล่าวถึง ความหมายของวิถีชีวิตประชาธิปไตยว่า หมายถึง แนวทางการดำรงชีวิตประจำวัน และการดำรงตนในสังคมของประชาชนในประเทศที่ปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย

แนวทางการดำรงชีวิตประจำวัน หมายถึง การที่ประชาชนนำเอาหลักการและความเชื่อในระบอบประชาธิปไตยมาประพฤติปฏิบัติตน ทั้งในครอบครัว ในโรงเรียน ในชุมชน ตลอดจนการประกอบอาชีพการงานส่วนตัวและการทำงานร่วมกับผู้อื่น เพื่อพัฒนาความเจริญของชุมชน การดำเนินวิถีชีวิตประชาธิปไตยนั้น จะต้องยึดถือหลักการ ดังนี้

1. การรู้จักใช้เหตุผล การตัดสินใจจะทำอะไรนั้นต้องยึดหลักเหตุผลมากกว่าที่จะใช้ความรู้สึกหรืออารมณ์ส่วนตัว ผู้ที่จะดำเนินชีวิตได้อย่างมีเหตุผลนั้นจะประกอบด้วยลักษณะของการ มีความคิดกว้างไกล มีใจอดทน และใช้เหตุผลในการแก้ปัญหา

2. การใช้หลักความสมัครใจ ในการดำเนินชีวิตประจำวันการที่จะให้ผู้อื่นปฏิบัติอย่างไรนั้น ควรชี้ถึงเหตุผลความจำเป็นให้เขาเข้าใจและสมัครใจที่จะทำมากกว่าที่จะบังคับ

3. การมีน้ำใจนักกีฬา การมีน้ำใจนักกีฬา หลักสำคัญในการดำเนินวิถีชีวิตประชาธิปไตยนั้น การตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ จะต้องกระทำตามความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ ซึ่งก็หมายความว่า ในเรื่องที่มีความเห็นแตกต่างกันแล้วย่อมมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่สมหวัง และอีกฝ่ายหนึ่งที่ผิดหวัง ฝ่ายที่สมหวังหรือฝ่ายข้างมากไม่เหาะเหือจากอีกฝ่ายหนึ่งต้องให้ความเห็นใจฝ่ายผิดหวัง ในขณะที่เดียวกันฝ่ายที่ผิดหวังก็ต้องยอมรับในความเห็นของคนส่วนใหญ่และพร้อมจะให้การสนับสนุน

4. การปฏิบัติตามกฎหมายเพื่อความสงบเรียบร้อยของบ้าน

5. การที่ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน

การดำรงตนในสังคมประชาธิปไตย หมายถึง การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองตนเองในระดับต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ตั้งแต่ระดับชุมชนหมู่บ้าน ตำบล จังหวัด และประเทศ ซึ่งจะต้องยึดถือหลักการ คือ การมีส่วนร่วมในการปกครอง การยอมรับในเสียงข้างมากและเคารพในเสียงข้างน้อย การเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และการมีวินัย

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ(2528) ได้กล่าวถึงความหมายของวิถีชีวิตประชาธิปไตยว่า หมายถึง การนำเอาหลักการประชาธิปไตยมาใช้ในชีวิตประจำวันจนเป็นนิสัยในชีวิตหรือวิถีแห่งชีวิต (a way of life) ดังนั้น ครูจึงควรทำให้นักเรียนทราบว่า นอกจากจะยึดถือเอาประชาธิปไตยเป็นแบบของการปกครองแล้ว ยังจำเป็นต้องยึดเอาประชาธิปไตยไว้ในฐานะที่เป็นวิถีทางแห่งชีวิตประจำวัน (Democracy as a way of life) อีกด้วย วิถีชีวิตประชาธิปไตยประกอบด้วยพฤติกรรมที่สำคัญ 3 อย่าง คือ คาวะธรรม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรม

การระดม หรือการเคารพซึ่งกันและกัน แบ่งออกเป็นหลายอย่าง เช่น การเคารพในสถาบันพระมหากษัตริย์ การเคารพซึ่งกันและกันทางกาย การเคารพกันทางวาจา การเคารพในสิทธิของผู้อื่น และการเคารพกฎระเบียบของสังคม วัฒนธรรมประเพณี และกฎหมาย

สามัคคีธรรม เป็นการร่วมมือกันในการเรียนหรือการทำงานในกรณีที่ผู้ร่วมงานตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป โดยใช้กระบวนการกลุ่ม ซึ่งได้แก่ การวางแผนในการทำงานร่วมกัน คิดร่วมกันและทำร่วมกัน

ปัญญาธรรม คือ การรู้จักใช้เหตุผลในการทำงานร่วมกัน และในการตัดสินใจปัญหาที่เกิดจากการเรียนและการทำงานเป็นกลุ่ม

จากแนวความคิดของนักวิชาการหลายท่านสามารถนำมาสรุปได้ คือ วิถีชีวิตประชาธิปไตย หมายถึง แนวทางการดำรงชีวิตประจำวัน และการดำรงตนในสังคมของประชาชนที่นำเอาหลักการและความเชื่อในระบบประชาธิปไตยมาประพฤติดุปฏิบัติตนจนเป็นนิสัยในชีวิตหรือวิถีแห่งชีวิต โดยยึดถือหลักการดังนี้

1. การเคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น
2. การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
3. การใช้เหตุผลในการตัดสินใจและยอมรับเสียงข้างมาก
4. ความมีระเบียบวินัยและเคารพกฎหมาย
5. การเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว
6. การแก้ปัญหาข้อขัดแย้งโดยใช้เหตุผลในการประนีประนอม
7. การไปใช้สิทธิเลือกตั้งโดยความบริสุทธิ์ใจ

ได้มีนักวิจัยหลายท่าน ได้ทำการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับวิถีชีวิตประชาธิปไตย ซึ่งสรุปผลการศึกษาดังนี้

พีระพงษ์ ศรีเทียนง (2524) ได้ศึกษา ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ถึง 6 โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่คาดหวัง ผลการวิจัยพบว่า จำนวนนักเรียนที่มีพฤติกรรมความคิดรวบยอดเกี่ยวกับพลเมืองดี ในวิถีชีวิตประชาธิปไตยสูงกว่าที่คาดหวังไว้ ได้แก่ คุณลักษณะ การมีความรับผิดชอบ การทำงานเป็นหมู่คณะ

การเคารพในความเสมอภาคของมนุษย์ การมีวินัยในตนเอง การรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเอง และผู้อื่น การยอมรับในเหตุผล ความคิดรวบยอดใกล้เคียงกับเกณฑ์ที่คาดหวัง ได้แก่ คุณลักษณะ การเชื่อในวิถีการหาเหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์

ลาวิธย์ รักไทยดี (2529) ได้ศึกษา การส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยใน นักเรียนของครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร ตามการรับรู้ของตนเอง ผลการวิจัยพบว่า ครูประถมศึกษามีการปฏิบัติกิจกรรมที่เป็นส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย ในนักเรียนทั้ง 3 คือ ด้านการวางธรรม สำนึกศีลธรรม และปัญญาธรรม อยู่ในระดับปานกลาง

Robert E. Lane (1972) ได้ทำการวิจัยพบว่า พ่อแม่อาจถ่ายทอดความเชื่อ ทางการเมืองให้ลูกได้ 3 วิธีใหญ่ ๆ คือ

1. พ่อแม่สอนความรู้ ความเชื่อ ทศนคติและค่านิยมทางการเมืองให้ลูกโดยตรง
2. สิ่งแวดล้อมจากที่อยู่อาศัยของพ่อแม่มีอิทธิพลต่อการรับรู้และถ่ายทอด ความเชื่อทางการเมืองได้
3. บุคลิกภาพของพ่อแม่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางการเมืองของลูกโดยทางอ้อมได้

นอกจากนี้ในงานวิจัยดังกล่าวยังพบอีกว่าในสหรัฐอเมริกา เด็กที่มาจากครอบครัว ที่พ่อแม่นิยมในพรรคการเมืองพรรคใดพรรคการเมืองหนึ่งก็มีแนวโน้มที่ว่าจะนิยมพรรค การเมืองนั้นไปด้วย (1976)

Lee H. Ehman (1978) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "An Analysis of the Effects of Qualitative and Quantitative Educational Variables Upon the Political Socialization of High School Students" ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่เรียนในชั้นเรียนที่ไม่มีโอกาสแสดงความคิดเห็นจะมีลักษณะรับผิดชอบต่อหน้าที่พลเมือง หรือมีความรู้ทางการเมืองตลอดจนความร่วมมือทางการเมืองน้อยกว่านักเรียนที่เรียนในชั้นเรียน ที่มีโอกาสแสดงความคิดเห็น อภิปรายในบทเรียนและยังได้กล่าวถึงนักเรียนที่ไม่มีโอกาสเรียนกับ ครูที่ใช้การสอนแบบสืบสวน หรือแก้ปัญหา นักเรียนจะไม่มีโอกาสแสดงความคิดเห็นยกเว้นปัญหา

ร่วมกับครูหรือเพื่อน ๆ ไม่ได้แสวงหาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ นักเรียนก็จะไม่มีลักษณะของพลเมือง
ดีที่สมบูรณ์ตามวิถีทางแบบประชาธิปไตยด้วย

กล่าวโดยสรุป ผลการศึกษา ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและค่านิยม
ทางการเมือง การเรียนรู้ ทศนคติ การใช้ชีวิตตามลักษณะความเป็นพลเมืองดีหรือวิถีชีวิตตาม
การปกครองระบอบประชาธิปไตยของเด็กนักเรียน รวมทั้งวิธีการเรียนการสอนในโรงเรียนด้วย
ซึ่งผลการวิจัยส่วนใหญ่จะพบว่า เด็กนักเรียนในโรงเรียนจะให้ความสนใจและรับรู้ในการมีส่วนร่วม
และค่านิยมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยมีความรู้ความเข้าใจมากขึ้นแล้ว และสามารถ
ดำเนินชีวิตไปตามวิถีทางของประชาธิปไตยได้เพียงไรนั้น กระบวนการเรียนการสอน
และการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างบรรยากาศของความเป็นประชาธิปไตยในโรงเรียนย่อมเป็น
ปัจจัยหนึ่งด้วยเช่นกัน

วิธีการเผยแพร่ประชาธิปไตย

วิธีการเผยแพร่ประชาธิปไตยเป็นวิธีการให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกทางการเมือง
เมืองในระบอบประชาธิปไตยให้แก่ประชาชน ตามนโยบายของรัฐบาลในการบริหาร
ประเทศด้านการพัฒนาการเมืองการปกครอง

วิธีการเผยแพร่ประชาธิปไตยของโครงการเผยแพร่ประชาธิปไตยได้กำหนดวิธี
การเผยแพร่สรุปได้ดังนี้

1. นำชุดปฏิบัติการเข้าพบและรายงานตัวต่อกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อขอความ
ร่วมมือ ความอนุเคราะห์ และขอคำปรึกษาต่าง ๆ ในการปฏิบัติงาน
2. ศึกษาข้อมูลทุกด้านของหมู่บ้าน โดยการพูดคุยกับผู้นำในหมู่บ้าน
3. สร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้านและกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน โดยการ
ปรับทุกข์ผู้กมิตร์ เป็นต้น
4. ชี้แจงให้ความรู้ความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตยแก่ชาวบ้านในทุกโอกาส
เช่น การเยี่ยมตามบ้าน การพบปะพูดคุย การชี้แจงในงานบุญ ซึ่งอาจกระทำโดยคนเดียว
หรือร่วมกับสมาชิกในชุดปฏิบัติการ

5. ประเด็นที่ต้องชี้แจงเผยแพร่ ได้แก่ ประชาธิปไตย วิถีชีวิตประชาธิปไตย ความสำคัญของการเลือกตั้ง หน้าที่ของผู้แทนราษฎร ผลเสียที่เกิดจากการซื้อเสียง หน้าที่ของประชาชนในการป้องกันการซื้อเสียงเลือกตั้ง และแนวทางปฏิบัติของประชาชนในการเลือกตั้ง

สำลี ทองธำ (2526) ได้สร้างรูปแบบของการเผยแพร่แบบผสม (Eclectic Process of Change Model) เพื่อใช้ในการเผยแพร่นวัตกรรมทางการศึกษา มีขั้นตอนที่สำคัญ ๆ ในการเผยแพร่ตามรูปแบบดังนี้ คือ ขั้นศึกษาปัญหาในชุมชน ขั้นการแสวงหาวิธีการแก้ปัญหาและเลือกวิธีการแก้ปัญหา ขั้นการทำให้นวัตกรรมเป็นที่ยอมรับของประชากร ขั้นการสร้างกลุ่มบ้าน และขั้นการย้ายการยอมรับนวัตกรรม และการใช้นวัตกรรมในชีวิตประจำวันอย่างสมบูรณ์

สมชาย เกษแสง (2528) ได้กล่าวถึงการวางแผนการสอนร่วมกับนักเรียนมีขั้นตอนดังต่อไปนี้ คือ ขั้นจูงใจและเร้าความสนใจ ขั้นเตรียมก่อนวางแผน ขั้นลงมือวางแผน ขั้นเขียนแผน ขั้นปฏิบัติตามแผน และขั้นประเมินผล

สุมน อมรวิวัฒน์ (2529) ได้ให้แนวคิดว่า การใช้สิ่งแวดล้อมในชุมชนเป็นสื่อและแหล่งวิทยาการที่สำคัญ ก็เป็นอีกแนวความคิดหนึ่งที่จะทำให้เกิดสัมฤทธิ์ผลในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การจัดการศึกษา จึงต้องคิดถึงการช่วยให้นักเรียนใหม่ได้สามารถสอนศิษย์ได้ลึกซึ้งทันสมัย คงความเป็นไปในวิถีการที่ปรับเป็นสากลได้ดังนี้ คือ การรวบรวมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย การประยุกต์วิธีสอนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตไทย และการนำหลักพุทธศาสตร์มาใช้ในกระบวนการพัฒนาปัญญา

ธีรยุทธ์ เสนิงค์ ๗ อุษุษา (2523) ได้กล่าวถึงกระบวนการของการให้การศึกษแก่ชุมชนว่าได้แบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน คือ การกำหนดวัตถุประสงค์ การกำหนดเนื้อหาและประสบการณ์ วิธีการให้การศึกษ สื่อในการให้การศึกษ และการวัดและประเมินผล การให้การศึกษ

จากลำดับขั้นของระบบการสอน วิธีการเผยแพร่ความรู้ของนักวิชาการหลายท่านนำมาสรุปเป็นขั้นตอนของวิธีการเผยแพร่ประชาธิปไตย 3 ขั้นตอน ที่จะทำให้ประชาชนเกิดความรู้เกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย คือ

1. ขั้นเตรียมการเผยแพร่ประชาธิปไตย

2. ขึ้นดำเนินการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

3. ขึ้นประเมินผลการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

ลักษณะ มณฑลผลิต (2524) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องการเผยแพร่ข่าวสารด้านสาธารณสุขมูลฐานด้วยเอกสารเผยแพร่เรื่องอนามัยครอบครัวกับผลสัมฤทธิ์จากการให้เอกสารเผยแพร่ พบว่า ผู้ที่ได้รับแจกเอกสารเผยแพร่ได้รับผลสัมฤทธิ์ที่เพิ่มขึ้นมากกว่าผู้ที่ไม่ได้รับแจกเอกสารเผยแพร่ เป็นเพราะผลจากการอ่านเอกสารเผยแพร่ช่วยให้เพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจ หรือทัศนคติใหม่ ๆ ที่ถูกต้องให้กับผู้อ่าน และผู้อ่านเอกสารเผยแพร่บ่อยครั้งได้รับผลสัมฤทธิ์เพิ่มขึ้นมากกว่าผู้อ่านเอกสารเผยแพร่น้อยครั้ง

บำรุง สุขธรรม (2526) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของสื่อในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การวางแผนครอบครัว พบว่า ผู้ที่มารับการวางแผนครอบครัวนั้น นอกจากจะได้รับความรู้เรื่องการวางแผนครอบครัวจากบุคคลใกล้ชิดแล้ว สื่อมวลชนประเภทวิทยุกระจายเสียง หนังสือพิมพ์ และผ่านป้ายโฆษณาการวางแผนครอบครัวที่มีอยู่ตามที่สาธารณะก็ช่วยส่งเสริมความรู้ให้แก่ประชาชนมาก แต่ได้รับข้อเสนอแนะจากผู้ตอบแบบสอบถามว่าขอให้รัฐบาลและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องเผยแพร่การวางแผนครอบครัว ให้ความสำคัญหรือสื่อมวลชน

ทัศนีย์ คีนคัก (2529) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของครูในการเผยแพร่ข่าวสารประชากรศึกษาแก่ประชาชนในชุมชนบท พบว่า บทบาทที่เป็นจริงของครูผู้สอนประชากรศึกษาในการเผยแพร่ข่าวสารประชากรศึกษาแก่ประชาชนในชุมชนชนบทมีไม่มากนัก ข่าวสารที่เผยแพร่มากที่สุด คือ แนะนำให้ประชาชนไปหาแพทย์เมื่อเห็นว่ามีอาการเจ็บป่วย และบทบาทที่คาดหวังของครูผู้สอนประชากรศึกษา ในการเผยแพร่ข่าวสารประชากรศึกษาแก่ประชาชนในชุมชนชนบทตามทัศนะของครูผู้สอนประชากรศึกษา ผู้บริหารโรงเรียน และครูวิชาการ โรงเรียนมีไม่มากนัก ข่าวสารที่ครูผู้สอนประชากรศึกษาและครูวิชาการโรงเรียนคาดหวังว่าควรเผยแพร่มากที่สุด คือ แนะนำให้ประชาชนไปหาแพทย์เมื่อเป็นว่ามีอาการเจ็บป่วย ส่วนข่าวสารที่ผู้บริหารคาดหวังมากที่สุด คือ สนับสนุนให้ประชาชนรู้จักทำงานเลี้ยงชีพ มีศีลธรรม คุณธรรมควบคู่กันไป เพราะเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี

นิธิ สตะเวทิน (2525) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของครูในการเผยแพร่ข่าวสารเรื่องการรักษาความสะอาด การศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ พบว่าครูในอำเภอโกรกพระส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการที่ครูจะออกไปมีบทบาทในชุมชน รักษาดีและอบรมศีลธรรม เป็นต้น ครูส่วนใหญ่ เคยแนะนำแก่ประชาชนในท้องถิ่น เกี่ยวกับปัญหาด้านสุขภาพและอนามัยอยู่บ้าง เช่น แนะนำให้ไปหาแพทย์เมื่อเจ็บป่วย แนะนำเรื่องปลูกฝังจิตสำนึกให้คำแนะนำเรื่องการวางแผนครอบครัว การรักษาความสะอาดบ้านเรือน และชุมชนการรับประทานอาหารตามหลักโภชนาการ พบว่าวิชาที่สอนไม่มีความสัมพันธ์กับบทบาทในการเผยแพร่ข่าวสารเรื่องการรักษาความสะอาดให้แก่ประชาชนมากกว่าครูที่ไม่ได้สอนวิชาสุขศึกษา

จากการวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าครูประถมศึกษาที่มีบทบาทที่สำคัญนอกเหนือจากการเรียนการสอนในโรงเรียน ครูประถมศึกษายังมีบทบาทในการเผยแพร่ข่าวสารความรู้ให้แก่ประชาชนในหมู่บ้าน โดยคำแนะนำ การบอก และการชี้แนะ

การจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา

การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยให้แก่นักเรียนประถมศึกษานั้น ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 และหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ได้กำหนดให้โรงเรียนสอนความรู้พื้นฐานประชาธิปไตยให้นักเรียนได้ เรียนรู้ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต หน่วยงานเมืองและการปกครอง นอกจากการสอนความรู้พื้นฐานประชาธิปไตยตามหลักสูตรแล้ว ครูสามารถสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต โดยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในแต่ละกลุ่มประสบการณ์ องค์ประกอบสำคัญส่วนหนึ่งของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย คือ การฝึกฝนให้นักเรียนได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ในแต่ละกลุ่มประสบการณ์ด้วยวิธีการระดมความคิด การกลุ่ม ซึ่งจะช่วยสร้างเสริมประชาธิปไตยให้นักเรียนได้มากที่สุด การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยไม่ได้หมายถึงการแยกสอนเนื้อหาเกี่ยวกับประชาธิปไตยเพียงอย่างเดียวหรือเรียนแต่เรื่องประชาธิปไตยตลอดทั้งวัน หากหมายถึงการใช้เนื้อหาทุก

กิจกรรมที่ครูให้นักเรียนเป็นสื่อในการฝึกนักเรียนให้เกิดทั้งความรู้ตามเนื้อหาวิชาและเกิดวิถีชีวิตประชาธิปไตย (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2528)

เพื่อให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยเป็นไปได้ดีและมีทิศทางที่ชัดเจน ในปีการศึกษา 2528 สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จึงได้กำหนดนโยบายให้โรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดทุกโรงเรียนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2531)

1. เพื่อให้โรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนควบคู่กับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521
2. เพื่อให้โรงเรียนประถมศึกษาได้ฝึกปฏิบัติจริงในเรื่องวิถีชีวิตประชาธิปไตย และระบอบประชาธิปไตย
3. เพื่อสร้างเสริมให้นักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยตามคุณลักษณะที่ต้องการเน้น 3 ประการ คือ คารวะธรรม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรม

จากแนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาตินั้น เป็นการเน้นกระบวนการหรือวิธีการจัดกิจกรรมมากกว่ารูปแบบของกิจกรรม โดยเน้นกระบวนการกลุ่มในการเรียนการสอนทุกกลุ่ม ประสพการณ์และมุ่งเน้นการฝึกฝนวิถีชีวิตประชาธิปไตยภายในห้องเรียน แล้วขยายการฝึกฝนเรื่องระบบประชาธิปไตยออกมานอกห้องเรียนในรูปของคณะกรรมการ นอกจากนี้ยังได้เสนอแนะแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยไว้เพื่อให้โรงเรียนประถมศึกษาจัดกิจกรรมนี้ไปในทิศทางเดียวกัน และเน้นคุณลักษณะที่พึงประสงค์อันเป็นจุดหมายปลายทางของการจัดกิจกรรมนี้ให้เกิดมีขึ้นในตัวนักเรียน 3 ประการ คือ คารวะธรรม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรม (วีรยุทธ วิเชียรโชติ, 2527)

ในการพัฒนากิจกรรมที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นในตัวเด็กอย่างมั่นคงนั้น จำเป็นต้องเห็นความสำคัญและความจำเป็นของพฤติกรรมนั้น เกิดการเห็นคล้อยตามและยอมรับพฤติกรรมนั้น มีความรู้ว่าคุณธรรมนั้น ๆ เป็นอย่างไร จะทำให้เกิดขึ้นได้อย่างไร และต้องได้

รับการฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอจนเกิดเป็นนิสัย โดยมีหลักการฝึกดังนี้ (ทิสนา แชมมณี, 2530)

1. ฝึกโดยการบูรณาการสอดแทรกเข้าไปในการสอนเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ที่สอนอยู่
2. ฝึกโดยอิงสิ่งที่นักเรียนได้เรียนไปแล้ว กล่าวคือ นักเรียนได้เรียนเนื้อหาบทไหนก่อนอะไรไป ครูก็ต้องฝึกให้นักเรียนนำความรู้ความเข้าใจนั้นมาใช้
3. ฝึกให้มากและสม่ำเสมอจนกระทั่งนักเรียนได้พัฒนาทักษะนั้นจนชำนาญ
4. ฝึกให้มากเป็นพิเศษในทักษะที่นักเรียนขาดและทักษะที่ยาก
5. ในการฝึกทักษะใหม่จะต้องให้นักเรียนฝึกทักษะเก่าควบคู่ไปด้วย และการจะนำทักษะใดมาฝึกควบคู่ไปกับทักษะใหม่นั้น ให้พิจารณาให้เหมาะสมกับจุดมุ่งหมายและสถานการณ์

ไทยแปดห้า (2527) ได้ให้ข้อคิดว่าการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยนั้น อย่างน้อยโรงเรียนต้องกระทำใน 3 เรื่อง คือ

1. กิจกรรมการบริหารแบบประชาธิปไตย กล่าวคือ การจัดองค์การบริหารเป็นคณะในโรงเรียน เช่น คณะกรรมการวิชาการ คณะกรรมการอาคารสถานที่ ฯลฯ เป็นการกระจายงาน ซึ่งเป็นระบบการทำงานแบบประชาธิปไตย
2. กิจกรรมการเรียนการสอนแบบประชาธิปไตย โดยเน้นกระบวนการกลุ่ม ทุกชั้นตอนทุกกลุ่มวิชาทุกกิจกรรม ช่วยกันคิด ช่วยกันทำและช่วยกันแก้ปัญหาทุกกลุ่มวิชา โดยที่ครูต้องบอกความรู้ให้เด็ก แต่จะเตรียมมวลประสบการณ์ เตรียมความพร้อมต่าง ๆ ไว้ให้เด็กได้ศึกษาคิดค้น อภิปรายตกลงกันเองก่อน จนเด็กจนปัญญา ครูจึงบอกหรือแนะนำและสรุปเพิ่มเติมแก้ไขให้
3. กิจกรรมพิเศษแบบประชาธิปไตย เป็นกิจกรรมนอกตารางสอน เช่น กิจกรรมสหกรณ์ ชุมนุมต่าง ๆ สภานักเรียน ฯลฯ กิจกรรมเหล่านี้ย่อมต้องใช้คนเข้าร่วมด้วยเป็นจำนวนมาก งานจึงจะสำเร็จเรียบร้อย จำเป็นจะต้องจัดองค์การแบบประชาธิปไตยเข้ามารองรับการทำงาน โดยแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ มีการประชุมก่อนทำงาน หลังเสร็จงาน ประชุมประเมินผลกันอีก

จากหลักการและแนวคิดที่กล่าวมาแล้วนี้ มีความสอดคล้องกันว่าการฝึกฝนอบรม วิชาชีวิตประชาธิปไตยนั้นไม่ได้แยกการสอนออกมาต่างหาก แต่หากว่าต้องสอดแทรกเข้าไปใน กิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรทุกกลุ่มประสบการณ์ โดยอาศัยกระบวนการกลุ่มให้ นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงหรือมีส่วนร่วมมากที่สุด เมื่อนักเรียนมีวิชาชีวิตประชาธิปไตยพอสมควรแล้ว จึงขยายกิจกรรมการเรียนการสอนระบบประชาธิปไตยออกมานอกห้องเรียน กิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา แบ่งออกเป็น 2 อย่างคือ

1. กิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในห้องเรียน เป็นกิจกรรมการเรียนการสอน ที่จัดตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ในทุกกลุ่มประสบการณ์ คือ กลุ่มทักษะที่เป็นเครื่องมือการเรียนรู้ กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย กลุ่มการทำงานพื้นฐานอาชีพ และกลุ่มประสบการณ์พิเศษ ซึ่งในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามกลุ่มประสบการณ์นี้ ครูผู้สอนต้องเน้นให้นักเรียนได้ฝึกฝน เรื่องการใช้กระบวนการกลุ่มให้มากที่สุดทั้งในเรื่องของการเรียนและการทำงาน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

กระบวนการกลุ่มหรือการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม หมายถึง การช่วยกันคิด ช่วยกันทำ เพื่อให้ได้ผลงานที่ดีมีประสิทธิภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา แห่งชาติ, 2531)

โดยทั่วไปแล้วกลุ่มจะประกอบด้วยบุคคลในตำแหน่งต่าง ๆ คือ ประธานกลุ่ม เลขานุการกลุ่ม และสมาชิกในกลุ่ม ตำแหน่งต่าง ๆ ของกลุ่มอาจจะมีเพิ่มเติมขึ้นอีกตาม ความจำเป็น เช่น เทร่ญญิก (หากมีการเก็บเงิน) พิธีกร (หากมีการอภิปราย) ฯลฯ

2. กิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยนอกห้องเรียน เป็นกิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อ สร้างเสริมวิชาชีวิตประชาธิปไตยให้แก่ นักเรียน หลังจากนักเรียนได้รับการฝึกฝนให้มีพฤติกรรม ประชาธิปไตย โดยการฝึกฝนตามกระบวนการกลุ่มมาแล้วระยะหนึ่ง อย่างน้อยนักเรียนควร จะได้เข้าใจพฤติกรรมทั้ง 3 ด้าน คือ คาวะธรรม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรม โดย แบ่งลักษณะของกิจกรรมออกเป็น 2 อย่าง คือ

2.1 กิจกรรมเสริมหลักสูตร

กิจกรรมสำคัญที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2531) ได้เสนอแนะให้โรงเรียนประถมศึกษาดำเนินการเพื่อเสริมสร้างระบบประชาธิปไตยใน

โรงเรียน คือ กิจกรรมคณะกรรมการนักเรียน การสอนข่าวและเหตุการณ์ กิจกรรมการใช้ห้องสมุด กิจกรรมการศึกษานอกสถานที่ กิจกรรมการจัดนิทรรศการ กิจกรรมคณะกรรมการนักเรียน กิจกรรมผู้รับความคิดเห็น กิจกรรมประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างเสริมระบอบประชาธิปไตย กิจกรรมวันสำคัญ กิจกรรมการอยู่ค่ายพักแรม กิจกรรมการแข่งขันกีฬา และกิจกรรมชุมนุมต่าง ๆ

กิจกรรมที่เสนอแนะเป็นกิจกรรมที่โรงเรียนสามารถเลือกจัดได้ตามความเหมาะสม แต่กิจกรรมที่จะช่วยให้นักเรียนรู้และเข้าใจเรื่องระบบประชาธิปไตย คือ กิจกรรมเกี่ยวกับคณะกรรมการนักเรียน

2.2 กิจกรรมร่วมกับชุมชน

กิจกรรมที่จะช่วยส่งเสริมการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มของนักเรียน โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม หรือนักเรียนเข้าไปทำงานร่วมกับชุมชน ได้แก่ กิจกรรมคณะกรรมการกิจกรรมหมู่บ้านในโรงเรียน การเชิญวิทยากรให้ความรู้เรื่องประชาธิปไตย กิจกรรมพัฒนาชุมชน และศูนย์ส่งเสริมการพัฒนาเกษตรในโรงเรียน กิจกรรมเหล่านี้โรงเรียนจะดำเนินการเมื่อมีความพร้อมพอสมควร คือ ผ่านการฝึกเรื่องกระบวนการกลุ่มในห้องเรียนมาแล้วเท่านั้น

นักวิจัยหลายท่านได้ศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน ซึ่งสรุปผลการศึกษาดังนี้

อนงค์ศิริ วิชาลัย (2525) ได้ศึกษาการจัดกิจกรรมนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพะเยา เพื่อศึกษาสภาพการจัดกิจกรรมนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพะเยา พบว่า เกี่ยวกับการปกครองและการประชุมโรงเรียนส่วนใหญ่ได้จัดให้มีการอบรมหน้าเสาธงตอนเช้าก่อนเข้าห้องเรียน การประชุมทุก ๆ วันศุกร์สัปดาห์ โดยจัดครูเวรผลิตเปลี่ยนกันอบรม การพบปะนักเรียนก่อนเริ่มเรียนและก่อนกลับบ้านของครูประจำชั้น บางโรงเรียนมีการจัดตั้งสารวัตรนักเรียน เพื่อดูแลความเรียบร้อยในโรงเรียน การจัดตั้งสภานักเรียนมีคณะกรรมการนักเรียนปกครองกันเอง ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการจัดกิจกรรม พบว่าโรงเรียนส่วนใหญ่ประสบปัญหาใน

ด้านงบประมาณที่ใช้ดำเนินการ โรงเรียนขาดอุปกรณ์และสถานที่ที่จะจัดกิจกรรมชาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถพิเศษ

สุรพล จิตต์อำไพ (2527) ได้ศึกษารูปแบบของกิจกรรมโรงเรียนประถมศึกษาที่จัดกิจกรรมดีเด่นของกิจกรรม 6 รูปแบบ คือ ด้านการเรียนการสอน ด้านการเกษตร ด้านสหกรณ์ ด้านการส่งเสริมประชาธิปไตย ด้านความสัมพันธ์กับชุมชน และด้านการบริการ เพื่อส่งเสริมพัฒนาการของนักเรียน จากผลการวิจัยพบว่า

1. หลักการสำคัญที่ทำให้โรงเรียนสามารถจัดทำกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย ได้ดีเด่น ได้แก่ การที่ครูเข้าใจหลักการประชาธิปไตย มีความอดทนในการฝึกให้นักเรียนมีวินัยและความรับผิดชอบในตนเองและกลุ่ม อันเป็นพื้นฐานเบื้องต้นของประชาธิปไตย

2. การจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน สามารถจัดได้ทั้งในโรงเรียนขนาดใหญ่ กลาง และเล็ก เพียงแต่จะมีความแตกต่างของรูปแบบในการจัดบางลักษณะของกิจกรรมเท่านั้น

3. ลักษณะการบริหารกิจกรรมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการดำเนินงาน เพราะก่อนที่ครูจะสามารถให้นักเรียนมีวิญญานประชาธิปไตย ลักษณะการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนและคณะครูจะต้องเป็นประชาธิปไตยเสียก่อน

4. ลักษณะของการจัดกิจกรรมมี 4 แบบ คือ .กิจกรรมสร้างบรรยากาศประชาธิปไตย กิจกรรมนักเรียนด้านการปกครองโดยใช้สภานักเรียน กิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งเสริมประชาธิปไตย และกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ส่งเสริมประชาธิปไตย และเสนอแนะว่า กิจกรรมการส่งเสริมประชาธิปไตยแก่นักเรียนเป็นกิจกรรมที่ควรจัดเพื่อเป็นการฝึกฝนให้นักเรียนทำงานเป็นกระบวนกรกลุ่ม สามารถช่วยครูในการจัดกิจกรรมอื่น ๆ ได้ทุกกิจกรรม เป็นการลดภาระลดเวลาของครู และสามารถทำให้โรงเรียนสามารถจัดกิจกรรมได้ดีเด่นโดยง่าย

ปรีดา รุ่งโรจน์ (2532) ได้ศึกษาการบริหารกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสมุทรปราการ ผลการวิจัยพบว่าในการวางแผนโรงเรียนส่วนใหญ่มีการจัดทำแผน แผนที่จัดทำมากที่สุดคือแผนปฏิบัติการประจำปี โดยกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายสนองนโยบายหน่วยงานระดับเหนือ ในการจัดทำแผนผู้บริหารและบุคลากรในโรงเรียน เป็นผู้ร่วมกันวางแผนในด้านโครงสร้างใน

การบริหาร ส่วนใหญ่ประกอบด้วย ผู้บริหาร หัวหน้าโครงการและคณะทำงานจะร่วมกัน กำหนดโครงสร้าง ผู้บริหารมีหน้าที่แต่งตั้งคณะกรรมการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย หัวหน้าโครงการมีหน้าที่จัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย และคณะกรรมการจัดกิจกรรม ส่งเสริมประชาธิปไตยมีหน้าที่ให้คำปรึกษาคณะกรรมการนักเรียนในด้านการดำเนินการ ส่วนใหญ่มีการประชุมแจ้งวัตถุประสงค์ในการทำงาน โดยมีหัวหน้าโครงการและคณะกรรมการ จัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยเป็นผู้รับผิดชอบจัดกิจกรรม สำหรับกิจกรรมทั้งหมดที่จัด แล้วประสบความสำเร็จมากที่สุดและส่งผลให้เกิดคุณธรรมด้านคารวธรรม สามัคคีธรรมและ ปัญญาธรรม ได้แก่ กิจกรรมอาหารกลางวัน กิจกรรมทำความสะอาดอาคารสถานที่ และ กิจกรรมปกครองตนเองของนักเรียน ในด้านการประเมินผล ส่วนใหญ่มีการประเมินผลโดย หัวหน้าโครงการและคณะทำงานซึ่งใช้วิธีการสังเกต การประเมินผลจะประเมินเมื่อเสร็จสิ้น การดำเนินการ หลังจากนั้นมีการนำผลการประเมินไปปรับปรุงการจัดกิจกรรมครั้งต่อไป ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการบริหารกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย ส่วนใหญ่มีปัญหา บุคลากรมีเวลาจำกัดในการวางแผน ขาดแคลนงบประมาณในการดำเนินการ และขาดการ ติดตามประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ

ยิ่ง ทศน์แก้ว (2533) ได้ศึกษาการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยใน โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ จังหวัดเพชรบุรี ผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้

1. กิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาที่จัดมากที่สุด คือ กิจกรรมวันสำคัญ รองลงมาคือกิจกรรมคณะกรรมการนักเรียน และการใช้กระบวนการกลุ่ม ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ ส่วนกิจกรรมที่โรงเรียนจัด น้อยที่สุดคือกิจกรรมชุมนุมต่าง ๆ
2. ในการดำเนินการจัดกิจกรรมต่าง ๆ พบว่า วิธีดำเนินการที่โรงเรียนส่วน ใหญ่ใช้คือ การแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม และการให้กลุ่มร่วมกันวางแผนการปฏิบัติงาน
3. ปัญหาที่พบในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา อยู่ในระดับน้อยที่สุดทุกเรื่อง

Johnson (1987) ได้ทำการวิจัยเรื่อง กิจกรรมการสอนเพื่อสร้างภาวะผู้นำนักเรียนของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาในชนบท : โดยการรับรู้และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักเรียนระหว่างปี 1975 จุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิธีการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างภาวะผู้นำของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา และการคาดคะเนการจัดกิจกรรมต่อไปในอนาคต ผลการวิจัยพบว่าผู้บริหารส่วนมากเห็นว่าควรมีการเปลี่ยนแปลงการจัดกิจกรรม ควรมีการพัฒนาบุคคล พัฒนาหลักสูตร วิธีการสอน และตารางการจัดกิจกรรม การวัดผลประเมินผล และมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างภาวะผู้นำของนักเรียน

Widner (1980) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การจัดการเรียนการสอนของครูเป็นกลุ่ม และความสัมพันธ์แบบประชาธิปไตยในชั้นเรียน : โดยวิธีการจัดการตอบสนองแบบประชาธิปไตย/เผด็จการ ของครูและนักเรียนในกิจกรรมภาษาในชั้นเรียน จุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาถึงการจัดกิจกรรมของครู ปัจจัยต่าง ๆ และวิธีการแก้ไขปัญหากลุ่มภาษาในชั้นเรียน ใช้การสังเกตพฤติกรรมของการตอบสนองของครูและนักเรียนว่าจะเป็นประชาธิปไตยหรือเผด็จการใน 4 ประเด็น คือ ผลการทำงาน การถาม การตอบ การแสดงออก ผลการวิจัยปรากฏว่ามีความแตกต่างกันของการตอบสนองของนักเรียนและครู โดยการตอบสนองของนักเรียนในด้านต่าง ๆ ทั้ง 4 ประการ เพิ่มขึ้นในกลุ่มทดลอง และการตอบสนองของครูลดลงภายหลังจากได้ใช้การฝึกฝนด้วยกระบวนการกลุ่มแบบประชาธิปไตย

กล่าวโดยสรุป ผลการศึกษาส่วนใหญ่จะเห็นความสำคัญของการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา จะมีการวางแผนการจัดกิจกรรมจากผู้บริหารและคณะครูในโรงเรียน กิจกรรมที่จัดแล้วประสบความสำเร็จมากที่สุดจะส่งผลให้นักเรียนเกิดคุณธรรมด้านคารวะธรรม สำนึกศีลธรรมและปัญญาธรรม ในการดำเนินการจัดกิจกรรมต่าง ๆ พบว่าวิธีดำเนินการที่โรงเรียนส่วนมากใช้คือการแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม และการให้กลุ่มร่วมกันวางแผนการปฏิบัติงาน ในด้านการประเมินผลจะประเมินผลเมื่อเสร็จสิ้นการดำเนินการ หลังจากนั้นจะมีการนำผลการประเมินไปปรับปรุงการจัดกิจกรรมครั้งต่อไป

บทบาทของครูประถมศึกษาในการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาเป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) โดยเน้นประชาธิปไตยในเรื่องของวิถีชีวิตประชาธิปไตยแก่นักเรียนเป็นหลักใหญ่ ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติกำหนดมีเพียง 3 ประการเท่านั้น คือ ภาวะธรรมสามัคคีธรรม และปัญญาธรรม ผู้ที่มีหน้าที่ปลูกฝังให้เกิดวิถีประชาธิปไตยแก่นักเรียนจนเกิดพฤติกรรมประชาธิปไตยที่พึงประสงค์นั้นคือครู ดังนั้นครูจึงมีบทบาทสำคัญในการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาให้บรรลุวัตถุประสงค์ ครูควรมีบทบาทในการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา คือ บทบาทในการส่งเสริมประชาธิปไตยในห้องเรียน และบทบาทในการส่งเสริมประชาธิปไตยนอกห้องเรียน

บทบาทในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษามิได้หมายถึงการแยกสอนเนื้อหาที่เกี่ยวกับประชาธิปไตยเพียงอย่างเดียว มิได้หมายถึงการให้นักเรียนเรียนเรื่องประชาธิปไตยตลอดวัน หากแต่หมายถึงการใช้ทุกเนื้อหาวิชา ทุกกิจกรรมที่ครูจัดให้นักเรียนเป็นสื่อในการฝึกนักเรียนให้เกิดทั้งความรู้ตามเนื้อหาวิชา และเข้าใจ วิถีชีวิตประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียนตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) กำหนดไว้จะเป็นกิจกรรมที่ช่วยสร้างเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตยได้มากที่สุด (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2528) ครูควรมีบทบาทในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนดังนี้

1. สอรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่ม
2. ปฏิบัติงานร่วมกับนักเรียนในงานที่ครูพิจารณาเห็นว่าควรทำ
3. กระตุ้นให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน
4. ให้ที่ประชุมตัดสินใจในปัญหาต่าง ๆ โดยครูไม่ตัดสินใจเสียเอง เว้นแต่นัก

เรียนจะตัดสินใจผิดพลาดเพราะความรู้เท่าไม่ถึงการ ครูจะคัดค้าน และให้นักเรียนคิดตัดสินใจใหม่

5. นำมติที่ประชุมไปปฏิบัติ
6. พยายามสร้างมนุษยสัมพันธ์ด้วยความจริงใจ
7. ให้ความยุติธรรมแก่ทุกคนในกลุ่ม
8. ช่วยแนะนำให้การอภิปรายอยู่ในประเด็น
9. ใช้เทคนิคต่าง ๆ ของกระบวนการกลุ่มเพื่อฝึกให้นักเรียนปกครองกันเอง

ทีศนา แชนมณี และคณะ (2522) ได้กล่าวถึงบทบาทของครูในการนำหลักสูตรการสอนกลุ่มสัมพันธ์ไปปฏิบัติ อันเป็นการเรียนการสอนที่จะทำให้นักเรียนมีวิถีชีวิตประชาธิปไตยได้วิธีหนึ่ง พอสรุปได้ดังนี้

1. ครูควรพยายามจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีโอกาสเข้าร่วมในกิจกรรมการเรียนให้ทั่วถึงกันและกันมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพราะการที่ผู้เรียนได้มีบทบาทต่าง ๆ จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความพร้อม ความกระตือรือร้นที่จะเรียน และเรียนอย่างมีชีวิตชีวา
2. ครูควรพยายามจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีโอกาสเรียนรู้จากกลุ่มให้มาก ทั้งนี้เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม จำเป็นต้องอาศัยอยู่ร่วมกับผู้อื่น ซึ่งความคิดความรู้สึกในลักษณะกลุ่มนี้จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจ และเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้สามารถอยู่และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดีขึ้น
3. ครูควรพยายามจัดการเรียนการสอน ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พยายามค้นหาและพบคำตอบด้วยตนเอง ทั้งนี้เพราะการค้นพบความจริงใด ๆ ด้วยตนเองนั้น ผู้เรียนจะจดจำได้ดี และจะมีผลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้มากกว่าการเรียนรู้อันได้รับการบอกเล่าจากผู้อื่น
4. ครูควรพยายามเน้นให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ถึงกระบวนการต่าง ๆ ใน การแสวงหาคำตอบด้วย ไม่ใช่มุ่งแต่ที่คำตอบแต่อย่างเดียวโดยไม่คำนึงถึงกระบวนการ และวิธีการที่ได้คำตอบนั้นมา
5. ครูควรจัดกระบวนการเรียนการสอนส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีโอกาสคิดค้น

หาแนวทางที่จะนำความรู้ ความเข้าใจที่ได้รับจากการเรียนไปใช้ในชีวิตประจำวัน รวมทั้งพยายามติดตามผลการปฏิบัติของผู้เรียนด้วย

กระทรวงศึกษาธิการ (2533) ได้กล่าวถึงบทบาทของครูในการจัดการเรียนการสอนไว้ว่า การจัดการเรียนการสอนโดยใช้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ครูลดบทบาทลงเป็นเพียงผู้กำกับนั้น ไม่ได้หมายความว่าครูจะได้นั่งอยู่เฉย ๆ แต่ครูจะต้องปรับบทบาทของตัวเองมาทำหน้าที่เป็นผู้จัดการ เป็นผู้ดำเนินการวางแผนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมากที่สุด ครูจะต้องศึกษาหลักสูตรให้เข้าใจและปรับเนื้อหากระบวนการและทฤษฎีการเรียนการสอนต่าง ๆ ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่จะเอื้ออำนวยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ครูจะต้องกำหนดกิจกรรมที่จะให้ผู้เรียนปฏิบัติอย่างหลากหลายและเหมาะสมสอดคล้องกับท้องถิ่น เมื่อดำเนินการสอนไปตามแผนแล้วครูจะต้องประเมินผลการปฏิบัติงานบทบาทของตนเองว่า มีข้อดี ข้อเสียอย่างไร แล้วปรับปรุงให้ดีขึ้นจนครูเกิดความรู้สึกร่วมในการปฏิบัติงานของตนเองที่ได้พยายามทำอย่างดีที่สุด

นอกจากจะจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียนแล้ว การจัดบรรยากาศในห้องเรียนก็เป็นสิ่งสำคัญ เพราะมีเป้าหมายเพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาที่เรียน เป็นพลเมืองดี เป็นคนคิดเป็นทำเป็น แก้ปัญหาได้ มีเหตุผล มีเจตคติที่ดี และมีวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย สิริวรรณ ศรีพหล (2526) ได้สรุปแนวทางการจัดบรรยากาศในห้องเรียนสำหรับครูนำไปปฏิบัติดังนี้

1. การจัดบรรยากาศของการเรียนการสอนในห้องเรียน ครูต้องเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีพัฒนาการทางสติปัญญา จิตใจ อารมณ์ และสังคมอย่างเต็มที่ โดยการฝึกฝนการดำเนินชีวิตของนักเรียน ฝึกฝนการใช้สติปัญญาคือ มีกระบวนการในการคิดอย่างมีเหตุผล การมีเจตคติที่ดีต่อผู้อื่น การใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข รวมทั้งการมีสัมพันธภาพที่ดีต่อผู้อื่นอีกด้วย

2. การจัดบรรยากาศในห้องเรียนที่ดีจะต้องส่งเสริมให้นักเรียนมีทักษะในการควบคุมตนเองและรับผิดชอบตนเอง โดยให้นักเรียนได้ปฏิบัติกิจกรรมการเรียนด้วยตนเองให้มากที่สุด ให้โอกาสนักเรียนในการค้นคว้าหาวิธีการเรียนด้วยตนเอง โดยครูคอยให้คำแนะนำและแก้ไขปัญหากที่อาจเกิดขึ้น

3. การจัดบรรยากาศในห้องเรียนที่จำเป็นต้องส่งเสริมให้นักเรียนให้มีความคิด และแนวทางการปฏิบัติแบบประชาธิปไตย ทั้งนี้อาจเริ่มมาจากครูเป็นตัวอย่างที่ดี มีลักษณะความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตย เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นอย่างเสรี สอดรับมติของกลุ่ม

จากแนวความคิดของนักวิชาการเกี่ยวกับบทบาทในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนำมาสรุปเป็นบทบาทที่ควรปฏิบัติดังนี้

1. ครูควรมีบทบาทในการจัดห้องเรียนให้เอื้อต่อการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย ได้แก่
 - 1.1 จัดสภาพห้องเรียนให้มีพื้นที่ว่างและจัดโต๊ะเรียนให้เป็นกลุ่ม
 - 1.2 ปรับปรุงมุมกิจกรรมโดยมีเกมหรือแบบฝึก
 - 1.3 จัดทำข้อตกลงหรือข้อปฏิบัติร่วมกันภายในห้องเรียน
 - 1.4 ปรับปรุงป้ายนิเทศ
 - 1.5 จัดให้มีแผนภูมิแบ่งหน้าที่รับผิดชอบทำความสะอาดภายในห้องเรียน
2. เป็นผู้ที่คำแนะนำช่วยเหลือนักเรียนในการใช้กระบวนการกลุ่ม ได้แก่
 - 2.1 จัดกิจกรรมให้นักเรียนทำงานเป็นกลุ่ม
 - 2.2 แนะนำนักเรียนให้เข้าใจบทบาทของตนเอง
 - 2.3 กระตุ้นนักเรียนให้มีความกระตือรือร้น
 - 2.4 แนะนำให้นักเรียนอภิปรายอยู่ในประเด็น
 - 2.5 ส่งเสริมให้นักเรียนมีบรรยากาศในการฟัง
 - 2.6 พูดย้ำด้วยความสุภาพและเป็นกันเองกับนักเรียน
 - 2.7 เปิดโอกาสให้นักเรียนร่วมกันประชุมตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ
 - 2.8 ร่วมทำงานกับนักเรียนในฐานะเป็นสมาชิกกลุ่ม
 - 2.9 มอบหมายงานให้นักเรียนรับผิดชอบในชั้นเรียน
 - 2.10 แนะนำให้นักเรียนยอมรับและปฏิบัติตามการลงมติ

บทบาทในการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย

กิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย เป็นกิจกรรมที่โรงเรียนควรจัดให้มีขึ้นเมื่อเห็นว่าการฝึกฝนพฤติกรรมในห้องเรียนบรรลุผลแล้ว คือ นักเรียนรู้จักใช้กระบวนการกลุ่มทั้งในการเรียนและการทำงาน แล้วจึงขยายการฝึกออกมาเป็นกิจกรรมนอกห้องเรียน หรือกิจกรรมเสริมต่าง ๆ ที่จะฝึกทั้งวิถีชีวิตประชาธิปไตยและระบอบประชาธิปไตย ซึ่งครูควรมีบทบาทในการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยต่าง ๆ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2528)

บทบาทของครู ในการดำเนินการเลือกตั้งประธานกรรมการและจัดตั้งคณะกรรมการกิจกรรมต่าง ๆ นั้นครูจะต้องช่วยเหลือให้คำแนะนำนักเรียนทุกขั้นตอน ทั้งนักเรียนที่สมัครรับเลือกตั้ง การประชาสัมพันธ์ให้คำแนะนำนักเรียนนั้น ครูจะต้องกำหนดบทบาทของตนเองให้ชัดเจนเสียก่อน แล้วปฏิบัติตามบทบาทที่กำหนดไว้นั้นอย่างเคร่งครัด บทบาทของครูควรจะเป็นที่ปรึกษา ให้คำแนะนำเสนอแนะให้นักเรียนมีความเข้าใจในกระบวนการปฏิบัติงานแต่ละขั้นตอน และคอยดูแลให้นักเรียนปฏิบัติได้ถูกต้อง หากไม่ถูกต้องหรือไม่เข้าใจครูช่วยแนะนำเพื่อแก้ไข แต่ครูจะไม่มีส่วนเลือกตั้งโดยเด็ดขาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเกี่ยวข้องกับส่วนได้ส่วนเสียของผู้เข้ารับเลือกตั้งหรือผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง ต่อไปนี้เป็นข้อแนะนำบทบาทของครูในขั้นตอนต่าง ๆ

ตอนที่ 1 ครูที่ปรึกษาเข้าร่วมประชุมด้วยเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานให้นักเรียนเข้าใจชัดเจนขึ้น

ตอนที่ 2 เมื่อตัวแทนแต่ละห้องเข้าประชุม นักเรียนในแต่ละห้อง ครูจะต้องช่วยชี้แจงเพิ่มเติมเพื่อให้ทุกคนเข้าใจแจ่มแจ้ง โดยเฉพาะในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 2 ครูต้องช่วยชี้แจงจนนักเรียนเข้าใจ

ตอนที่ 3 ตอนที่นักเรียนแต่ละห้องจะคัดเลือกตัวแทนส่งเข้ารับการคัดเลือกประธานกรรมการ ครูประจำชั้นจะต้องชี้แนะให้นักเรียนรู้จักคัดเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมช่วยนักเรียนกำหนดคุณสมบัติแล้วเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนด ในการคัดเลือกนั้นครู

ไม่ควรชี้แนะ ตอนที่ต้องการให้นักเรียนฝึกตัดสินใจกันเอง แต่ควรให้นักเรียนได้อภิปรายกัน อย่างกว้างขวางก่อนตัดสินใจเลือกผู้ใด

ตอนที่ 4 การเตรียมเลือกตั้งหรือประชาสัมพันธ์เพื่อแถลงนโยบายของผู้รับการเลือกตั้ง ครูต้องเสนอแนะเรื่องที่สำคัญ 2 เรื่อง เรื่องแรกคือนโยบายที่จะนำไปบริหาร กิจกรรมที่นักเรียนกำลังสมัครรับเลือกตั้ง ผู้สมัครเข้ารับเลือกตั้งเข้าใจนโยบายของหมู่คณะ ของตนในการบริหารกิจกรรมนั้นเป็นอย่างดี สามารถแถลงให้ผู้เลือกตั้งเข้าใจได้อย่าง ชัดเจน เรื่องที่สองได้แก่การแถลงนโยบายหรือการประชาสัมพันธ์เพื่อให้ผู้เลือกตั้งเข้าใจ นโยบาย ครูจะต้องช่วยเสนอแนะวิธีการต่าง ๆ ที่ใช้ในการประชาสัมพันธ์พร้อมกับสอน จรรยาของ ผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นประธานกรรมการด้วย อย่าให้ผู้สมัครบุคคลไม่เหมาะสม ใช้ วาจาไม่สุภาพหรือละเมิดสิทธิของผู้อื่น

ตอนที่ 5 การเลือกตั้ง ครูอาจจะช่วยดูแล การดำเนินการเลือกตั้งบ้าง แต่จุด สำคัญอยู่ที่การชี้แนะให้ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งใช้ความคิด ใช้ปัญญาในการเลือก

ตอนที่ 6 การจัดตั้งคณะกรรมการ ครูจะต้องให้ความช่วยเหลือประธานกรรม การให้เลือกคนที่เหมาะสมกับตำแหน่งและหน้าที่มาร่วมเป็นกรรมการ แล้วชี้แนะว่ากรรม การชุดนี้มีหน้าที่อย่างไร ควรจะเลือกคนที่มีคุณสมบัติอย่างไร ส่วนในการเลือกผู้ใดเป็น กรรมการนั้น ครูไม่เสนอแนะใด ๆ ทั้งสิ้น

กรมสามัญศึกษา (2528) ได้กล่าวถึงบทบาทของครูในการจัดกิจกรรมส่งเสริม ประชาธิปไตยในโรงเรียนไว้ว่า

1. ส่งเสริมให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นมากที่สุดเท่าที่จะทำได้
2. ส่งเสริมให้นักเรียนได้ซักถามปัญหาเมื่อมีสิ่งสงสัย
3. ส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ
4. ส่งเสริมให้นักเรียนนำวิธีการ หลักการและเหตุผลจากบทเรียนไปใช้แก้

ปัญหาในสังคมและในชีวิตประจำวัน

5. ส่งเสริมให้นักเรียนมีอิสระในการเลือกวิธีเรียนหลายบทเรียนตามขอบ เขตของหลักสูตร

6. ฝึกหัดให้นักเรียนมีความรับผิดชอบ

7. จัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้เป็นประชาธิปไตย

8. เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ทราบกฎเกณฑ์สำหรับหมู่คณะของนักเรียนเอง
อรวรรณ พนาพันธ์ (2518) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของครูที่เหมาะสมกับการจัด
สถานักเรียนไว้ดังนี้

1. ครูควรจะเป็นผู้ที่มีความสนใจในกิจกรรมของสถานักเรียนอยู่เสมอ และ
ให้ความร่วมมือกับเด็กในการจัดกิจกรรม เช่น ให้คำแนะนำปรึกษา ร่วมในการวางแผน
เป็นต้น ซึ่งนับว่าเป็นการช่วยเหลือให้ดำเนินงานได้อย่างถูกต้อง รัดกุม นอกจากนี้ยังทำให้
เด็กเกิดกำลังใจที่จะทำงาน ทั้งยังทำให้ครูรู้จักนักเรียนได้อีกด้วย

2. ครูที่เป็นที่ปรึกษาของสถานักเรียนนั้น จะต้องเป็นผู้ใช้เวลาให้แก่เด็ก
เป็นผู้รอบรู้ ทันต่อเหตุการณ์ มีมนุษยสัมพันธ์ ตลอดจนเข้าใจพฤติกรรมการแสดงออกของ
เด็กได้เป็นอย่างดี และสามารถที่จะแนะนำแนวทางให้คำปรึกษาหารือแก่เด็กได้อย่างถูกต้อง

3. ครูควรเป็นผู้มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย ยอมรับฟังความคิดเห็นของนักเรียน
เช่น เปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมเสนอแนะข้อคิดเห็นต่าง ๆ เกี่ยวกับโรงเรียน
เป็นต้น

4. ครูควรมีความรู้ในรายละเอียด เกี่ยวกับการจัดสถานักเรียน โดยศึกษา
จากธรรมเนียม หนังสือ เอกสารต่าง ๆ และตระหนักถึงสิทธิหน้าที่ ความรับผิดชอบของตน
เองที่มีต่อสถานักเรียน มิใช่ว่าถือว่าเป็นหน้าที่ของอาจารย์ที่ปรึกษาแต่เพียงฝ่ายเดียว

จากแนวความคิดเกี่ยวกับบทบาทในการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย นำมา
สรุปเป็นบทบาทที่ควรปฏิบัติดังนี้

1. เป็นผู้ให้คำแนะนำในการเลือกตั้งคณะกรรมการต่าง ๆ ในกิจกรรมส่งเสริม
ประชาธิปไตย

2. เป็นผู้ให้คำแนะนำแก่นักเรียนในการหาเสียงเลือกตั้งภายในขอบเขตไม่
ล่วงเกินผู้อื่นเพื่อให้ตนเองได้รับการเลือกตั้ง

3. เป็นผู้ให้คำปรึกษาในการทำงานของคณะกรรมการต่าง ๆ ในกิจกรรม
ส่งเสริมประชาธิปไตย

4. เป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุนให้นักเรียนร่วมดำเนินการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยต่าง ๆ
5. เป็นผู้เชิญวิทยากรในท้องถิ่นมาให้ความรู้เกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยหรือด้านวิชาการและวิชาชีพที่น่าสนใจแก่นักเรียน

บทบาทในการเป็นแบบอย่างที่ดีให้นักเรียน

นอกจากบทบาทในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและบทบาทในการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยของครูประถมศึกษา ยังมีบทบาทที่สำคัญที่จะทำให้การจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนประสบผลสำเร็จ คือ บทบาทในการเป็นแบบอย่างที่ดีให้นักเรียน สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2531) ได้กล่าวถึงบทบาทในการเป็นแบบอย่างที่ดีให้นักเรียนว่าครูควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. ลักษณะความสัมพันธ์กับนักเรียน
 - 1.1 มีความยุติธรรม
 - 1.2 สัมผัสแจ่มใสเป็นกันเองต่อนักเรียนกระตุ้นให้นักเรียนกล้าแสดงออก
 - 1.3 สอมนับความแตกต่างของนักเรียนแต่ละคน
 - 1.4 รับฟังความคิดเห็นของนักเรียน
 - 1.5 มีความมั่นคงทางอารมณ์ อดทน
 - 1.6 เป็นผู้ประสานงานให้นักเรียนได้มีโอกาสดังออกมากที่สุด
 - 1.7 มีความรักเด็กอย่างจริงจัง
 - 1.8 มีความรับผิดชอบต่องาน มีความกระตือรือร้นและมีความสุขกับการงาน

การงาน

2. ลักษณะการทำงาน
 - 2.1 รับผิดชอบต่อนักเรียนและการทำงาน
 - 2.2 กระตือรือร้น มีความสุขต่อการทำงาน
 - 2.3 มีบทบาทเป็นที่ปรึกษาและประสานงานในการจัดกิจกรรมให้นักเรียนปฏิบัติ

2.4 เป็นผู้กระตุ้นให้นักเรียนแสดงออก

2.5 ส่งเสริมการทำงานเป็นกลุ่ม

2.6 ติดตามและประเมินผลการทำงานของนักเรียน

ซึ่งสอดคล้องกับผลจากการสัมมนาเรื่องความสำคัญของการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ

(2529) ที่ได้เสนอคุณลักษณะของครูที่เอื้อต่อการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยไว้ดังนี้

1. ครูต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตย และสามารถนำไปปฏิบัติได้
2. ครูต้องเป็นผู้เสียสละ อภิศคน เวลา ตั้งใจจริงและมีความรับผิดชอบสูง
3. ครูต้องเป็นแบบอย่างของความเป็นประชาธิปไตยที่ดี
4. ครูสามารถนำกระบวนการกลุ่มไปบูรณาการกับทุกกลุ่มประสบการณ์ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ให้เกิดมโนทัศน์ที่นักเรียนสามารถนำไปใช้ได้ และจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับสภาพของชุมชน

ช็อนันต์ สมุทวณิช (2523) ให้ความเห็นว่าครูประถมศึกษาควรมีบุคลิกภาพประชาธิปไตย 7 ประการ ดังต่อไปนี้

1. มีความคิดเห็นเป็นของตนเอง
2. ปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ใหม่ ๆ ได้
3. มีความรับผิดชอบ มีความผูกพันในสิ่งที่ตนกระทำ
4. ไม่อคติต่อบุคคลที่มีความแตกต่างจากตน เช่น ศาสนาและเชื้อชาติ
5. มองบุคคลอื่นในฐานะที่เป็นตัวของเขาเองไม่จัดประเภทให้เขา
6. มองโลกในแง่ดีอยู่เสมอ มีศรัทธาและมีความหวังในชีวิต
7. ไม่ยอมรับผู้ใช้อำนาจโดยไม่เป็นธรรม

Lane (1968) ได้กล่าวถึงบุคลิกภาพประชาธิปไตยโดยสรุปว่า

1. มีความเชื่อมั่นในตนเองและเคารพตนเอง
2. ใจกว้าง มีความเอื้อเฟื้อต่อแม่
3. เคารพในเหตุผลและความจริง

4. มองโลกในแง่ดี
5. เคารพในเสรีภาพของผู้อื่น ทางแทนเสรีภาพของตนเอง
6. เคารพในกติกาของประชาธิปไตย
7. ตื่นตัวในกิจกรรมของส่วนรวมและรับผิดชอบในหน้าที่การงาน รวมทั้ง
หน้าที่พลเมือง

จากแนวความคิดของนักวิชาการเกี่ยวกับบทบาทของครูประถมศึกษาในการเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็กเรียนสามารถนำมาสรุปเป็นบทบาทในการเป็นแบบอย่างที่ดี คือ การแสดงออกถึงการให้เกียรติและยกย่องผู้อื่นเมื่อผู้อื่นกระทำความดีด้วยความจริงจัง ความตั้งใจในการทำงานอย่างกระตือรือร้น ความเป็นคนมีเหตุผล การเสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ความมีระเบียบวินัย และความยุติธรรมในการปฏิบัติตนต่อเพื่อนครูและนักเรียน

ฉวีวรรณ ภุชสีนชัย (2529) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "บทบาทของครูตามการรับรู้ของตนเองในการเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพประชาธิปไตยให้แก่เด็กเรียนประถมศึกษาเขตการศึกษา 6" วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาบทบาทของครูตามการรับรู้ของตนเองในการเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพประชาธิปไตย ให้แก่นักเรียนประถมศึกษาทั้งที่เป็นบทบาทที่ปฏิบัติจริงและบทบาทที่คาดหวัง รวมทั้งศึกษาปัญหาและแนวทางในการปฏิบัติกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพประชาธิปไตย ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติจริงในการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพประชาธิปไตยของครูอยู่ในระดับปานกลาง บทบาทในการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพ คือบทบาทด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 การเปรียบเทียบบทบาทที่ปฏิบัติจริงและที่คาดหวังของครูในด้านการเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพประชาธิปไตย อันได้แก่ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร และการจัดกิจกรรมร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชนพบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในด้านการเปรียบเทียบบทบาทที่ปฏิบัติจริงและบทบาทที่คาดหวังของครูจำแนกตามขนาดโรงเรียนแล้วไม่แตกต่างกัน

ราตรี แอ่อ่วม (2530) ได้ศึกษาบทบาทของผู้บริหาร ครูที่ปรึกษาและครูผู้สอนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดราชบุรี ผลการวิจัยพบว่า โดยส่วนรวมแล้วผู้บริหาร

ครูที่ปรึกษาและครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2, 4 และ 6 ได้ปฏิบัติบทบาทในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านการเตรียมการจัดกิจกรรม ด้านการดำเนินการจัดกิจกรรมและด้านการประเมินผลการจัดกิจกรรม อยู่ในระดับที่น่าพอใจ คือ ได้ปฏิบัติบทบาทอยู่ในระดับ "ปฏิบัติเกือบเป็นประจำ" ในทุกด้าน ยกเว้นครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ได้ปฏิบัติบทบาทในการฝึกฝนนักเรียนให้มีวิถีชีวิตประชาธิปไตยด้านคาวะธรรมอยู่ในระดับ "ปฏิบัติเป็นประจำ"

วิธีนี้ พลารักษ์ (2531) ได้ศึกษาบทบาทของครูโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ในการส่งเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตยให้แก่นักเรียนระดับประถมศึกษา ตามการรับรู้ของครูและนักเรียน ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ครูโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์รับรู้ว่ามีบทบาทในการส่งเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตยให้แก่นักเรียนระดับประถมศึกษา อยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้ได้มีการส่งเสริมโดยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในระดับมาก และส่งเสริมโดยการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรและกิจกรรมร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชนในระดับปานกลาง ส่วนวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยที่ส่งเสริมนั้น ส่งเสริมด้านการเคารพซึ่งกันและกันและด้านการแบ่งปัน การมีส่วนร่วมและร่วมมือกันในระดับมาก แต่ส่งเสริมด้านการเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญาในระดับปานกลาง

2. นักเรียนรับรู้ว่ามีบทบาทในการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้แก่เรียนระดับประถมศึกษา รวมทั้งอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้ส่งเสริมโดยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในระดับมาก แต่ส่งเสริมโดยการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรและกิจกรรมร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชนในระดับปานกลาง ส่วนวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยนั้นส่งเสริมทุกด้านในระดับปานกลาง

3. บทบาทของครูโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ในการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย ได้แก่ นักเรียนระดับประถมศึกษา ตามการรับรู้ของครูและนักเรียนแตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญ โดยครูรับรู้ว่ามีบทบาทมากกว่าการรับรู้ของนักเรียน ยกเว้นการส่งเสริมโดยการจัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชน และวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยที่ส่งเสริมด้านการเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งการรับรู้ของครูและนักเรียนไม่แตกต่างกัน

กล่าวโดยสรุป งานวิจัยส่วนใหญ่พบว่าบทบาทของครูในการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านการเตรียมการจัดกิจกรรม ด้านการดำเนินการจัดกิจกรรมและด้านการประเมินผลการจัดกิจกรรมอยู่ในระดับที่น่าพอใจ คือ ได้ปฏิบัติบทบาทอยู่ในระดับปฏิบัติเกือบเป็นประจำในทุกด้าน ในด้านการส่งเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตยให้แก่นักเรียนระดับประถมศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง

บทบาทของครูประถมศึกษาในการเผยแพร่ประชาธิปไตยระดับหมู่บ้าน

ครูประถมศึกษาเป็นบุคคลหนึ่งที่ได้รับการคัดเลือกจากกรรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ให้เป็น 1 ใน 4 ของชุดปฏิบัติการเผยแพร่ประชาธิปไตยระดับหมู่บ้าน เป็นผู้รับผิดชอบงานสำคัญ คือ การเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจให้ประชาชนเข้าใจหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขและใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง โดยไม่เห็นแก่อำมาตย์เงินจ้าง เพื่อจัดการข้อเสียดังกล่าวในการเลือกตั้งทุกระดับ ตลอดจนรู้จักนำหลักการประชาธิปไตยไปใช้ในการดำเนินชีวิต ครูควรมีบทบาทในการสร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้านและกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน บทบาทในการให้ความรู้เกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย และบทบาทในการจัดกิจกรรมส่งเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตย

บทบาทในการสร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้านและกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน

จากเอกสารโครงการเผยแพร่ประชาธิปไตยระดับหมู่บ้าน (2535) ได้กล่าวถึงวิธีการให้ความรู้เกี่ยวกับการเผยแพร่ประชาธิปไตย โดยครูควรปฏิบัติดังต่อไปนี้

1. นำชุดปฏิบัติการเข้าพบและรายงานตัวต่อกำนันผู้ใหญ่บ้านเพื่อขอความร่วมมือ ความอนุเคราะห์ และขอคำปรึกษาต่าง ๆ ในการปฏิบัติงาน
2. ศึกษาข้อมูลทุกด้านของหมู่บ้าน โดยการพูดคุยกับผู้นำในหมู่บ้าน
3. สร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้านและกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน โดยการปรับ

ทุกข์ ผูกมิตร

ธีรยุทธ์ เสนีวงศ์ ณ อยุธยา (2523) ได้กล่าวว่า การเชื่อมเยียนเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้ให้การศึกษากับประชาชน การพบปะพูดคุยแบบกันเอง จะทำให้ทราบถึงปัญหาอุปสรรคและความต้องการที่แท้จริงของประชาชนและในขณะเดียวกันก็พยายามกระตุ้นช่วยประชาชนให้รู้จักคิดริเริ่มรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ปัญหาที่เขาเผชิญอยู่

เพื่อให้การเชื่อมเยียนมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง ก่อนออกไปเชื่อมเยียนควรจะได้วางแผนไว้เป็นอย่างดี และควรระลึกถึงหลักการต่อไปนี้ไว้เสมอ คือ

1. รักษาบรรยากาศความเป็นมิตรกับทุกคนในครอบครัวของเขาไว้ให้มากที่สุด
2. อย่านั่งนานเกินควรและพยายามปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ที่มีอยู่ให้มากที่สุด
3. ช่างสังเกตและสภาพอ่อนโยน
4. ปฏิบัติตัว วางตัว และพูดจาให้ถูกต้องอยู่เสมอ
5. พยายามใช้ภาษาง่าย ๆ ภาษาถิ่นถิ่นนำมาใช้ได้จะเป็นการดี หลีกเลี่ยง

การใช้ศัพท์เทคนิค

6. จงปล่อยให้ชาวบ้านพูดให้มากที่สุดและอย่าไปขัดจังหวะเขา
7. จงมีความจริงใจทั้งในการเรียนการสอน
8. ความคิดดี ๆ ของชาวบ้านจะต้องได้รับการยกย่อง

ทิพาพร วรรณประภา (2525) ได้กล่าวถึงบทบาทที่ครูสามารถทำได้ เมื่อครูเข้าไปอยู่ในชุมชนนั้น ๆ โดยการเข้าไปสำรวจและศึกษาชุมชนที่ตนเข้าไปอยู่ เพื่อให้ทราบสภาพความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณี และความเป็นอยู่ให้เข้าใจก่อน แล้วจึงดำเนินงานพัฒนาตามเป้าหมายที่ครูควรปฏิบัติดังนี้

1. ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีและร่วมมือในการส่งเสริมแนะนำกิจกรรมทางประเพณี วัฒนธรรม ทั้งในและนอกโรงเรียน
2. สร้างค่านิยมที่ถูกต้องแก่เยาวชน และประชาชนในท้องถิ่น
3. เป็นตัวกลางประสานงานในความคิดริเริ่ม พัฒนาสังคมในท้องถิ่น
4. สอนจริยธรรมโดยเน้นการปฏิบัติ และการกระทำที่เป็นนิสัยแก่เด็ก

จากแนวความคิดของนักวิชาการ สามารถนำมาสรุปเป็นบทบาทในการสร้าง
ความสัมพันธ์กับชาวบ้านและกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้านได้ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลหมู่บ้าน
2. สำรวจข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการและความจำเป็นเร่งด่วน
3. เข้าพบประมุขหมู่บ้าน เพื่อขอความร่วมมือและขอคำปรึกษาในการ
ปฏิบัติงาน
4. พบปะกับประชาชนหรือกลุ่มมวลชนต่าง ๆ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ด้วย
การปรับทุกข์ผูกมิตร
5. ร่วมมือกับประชาชนในการประกอบกิจกรรมในชุมชนตามโอกาสต่าง ๆ
6. ร่วมมือกับประชาชนในการปรับปรุงสาธารณูปโภคและสภาพแวดล้อมอื่น ๆ
7. บริการให้คำปรึกษาและแนะนำกลุ่มพลังมวลชนต่าง ๆ
8. บริการให้คำปรึกษาปัญหาและให้ความรู้วิชาการแผนใหม่
9. สนับสนุนและส่งเสริมศูนย์ประสานงานเพื่อบริการประชาชนในหมู่บ้าน
10. ประสานงานกับหน่วยงานของราชการอื่น ๆ เพื่อขอความช่วยเหลือ
เมื่อประชาชนได้รับความเดือดร้อน

บทบาทในการให้ความรู้เกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

จากเอกสารโครงการเผยแพร่ประชาธิปไตยระดับหมู่บ้าน (2535) ได้กล่าวถึง
วิธีการให้ความรู้เกี่ยวกับการเผยแพร่ประชาธิปไตยว่า ครูควรชี้แจงให้ความรู้ความเข้าใจ
เรื่องประชาธิปไตยแก่ชาวบ้านในทุกโอกาส เช่น การเยี่ยมคามบ้าน การพบปะพูดคุย การ
ชี้แจงในงานบุญต่าง ๆ

บทบาทของครูในการพัฒนาชุมชน ตามโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านใน
เขตชนบทภาคจน (กศ. พช.) (2528) สรุปได้ว่า ครูควรมีบทบาทในการจัดกิจกรรมเพื่อ
การพัฒนาร่วมกันในด้านการเมืองและการปกครองไว้ดังต่อไปนี้

1. เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์
เป็นประมุข แก่นักเรียนและประชาชน

2. จัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน
3. มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการปกครองของท้องถิ่น
4. เป็นสื่อกลางในการให้ข่าวสารของรัฐบาลแก่นักเรียนและประชาชน
5. ประสานงานกับหน่วยงานและวิชาการเพื่อฝึกผู้นำในท้องถิ่น

กิตานทร วรธมประภา (2525) ได้เสนอวิธีการที่ครูจะสามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนด้านการเมืองและการปกครองไว้ดังต่อไปนี้

1. เป็นผู้นำท้องถิ่นในด้านการแนะนำให้เข้าใจระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย
2. สอดแทรก และเสริมสร้างนักเรียนให้รู้จักการปกครองในระบอบประชาธิปไตย
3. สอนกลไกในการทำงานและระเบียบบริหารราชการให้นักเรียนได้เรียนรู้
4. จัดกิจกรรมเสริมแก่เยาวชนในท้องถิ่นและประชาชนในเรื่องการปกครองระบอบประชาธิปไตย
5. เป็นที่ปรึกษาสภาตำบล
6. ช่วยประสานงานระหว่างประชาชนกับหน่วยราชการ

จากแนวความคิดของนักวิชาการ นำมาสรุปเป็นบทบาทในการให้ความรู้เกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยได้ดังนี้

1. จัดทำจดหมายข่าว ได้แก่ จุลสาร วารสาร เสนอข่าวทางด้านการปกครองระบอบประชาธิปไตยแก่ประชาชน
2. จัดทำและส่งจดหมายเวียนเพื่อแจ้งข่าวความเคลื่อนไหวทางการเมืองการปกครองแก่ประชาชน
3. ขึ้นแจ้งแนะนำให้ความรู้แก่ประชาชนตามทลกระจายข่าว เพื่อเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย
4. จัดฉายวิดิทัศน์เกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยแก่ประชาชนในโอกาสต่าง ๆ เช่น งานวัด งานบุญกลางบ้าน ฯลฯ

5. จัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับกับการปกครองในระบบประชาธิปไตยโดยแก่ประชาชนทั่วไป
6. จัดทำป้ายโปสเตอร์เชิญชวนหรือชี้แจงเกี่ยวกับการปฏิบัติตนในการเลือกตั้งทั้งระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ
7. จัดอบรมเพื่อเสริมสร้างความรู้เกี่ยวกับกับการปกครองในระบบประชาธิปไตยแก่ประชาชน
8. ประชุมชี้แจงเกี่ยวกับความสำคัญของการเลือกตั้งและการปฏิบัติตนของประชาชนในการเลือกตั้ง
9. ชักนำประชาชนให้ร่วมมือเพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับกับการปกครองระบบประชาธิปไตยในลักษณะพูดปากต่อปาก
10. ให้คำแนะนำแก่ประชาชนในการเลือกผู้นำระดับท้องถิ่น
11. ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับกฎหมายและระเบียบปฏิบัติของทางราชการแก่ประชาชน
12. จัดตั้งกลุ่มพลังมวลชนเพื่อสอดส่องดูแลและต่อต้านการทุจริตในการเลือกตั้งทุกระดับ

บทบาทในการจัดกิจกรรมส่งเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตย

ครูประถมศึกษาเป็นผู้มีบทบาทสำคัญยิ่งในการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนในชุมชน โดยครูจะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ปฏิบัติหน้าที่และมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับประชาชนในชุมชนมากที่สุด ครูจึงมีบทบาทในการพัฒนาประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนในชุมชน โดยการจัดกิจกรรมให้ประชาชน เพื่อเป็นการส่งเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตย จากแนวคิดของ สัจญา สัจญาวิวัฒน์ (2515) และ ชีรยุทธ์ เสนีวงศ์ ณ อยุธยา (2523) จะเห็นได้ว่ากิจกรรมต่าง ๆ ครูควรมีบทบาทในการจัดกิจกรรมดังต่อไปนี้

การอภิปรายกลุ่ม คือ การนำเอาบุคคลที่มีปัญหาหรือความสนใจร่วมกันประมาณ 5 - 12 คน มาร่วมปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่องที่สนใจร่วมกัน เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่จะเป็นแนวทางปฏิบัติหรือแนวทางแก้ไขปัญหาค่อยไป การอภิปรายกลุ่มจะช่วยให้

สมาชิกได้เรียนรู้จากกันและกัน ความคิดของทุกคนจะต้องถือว่าเป็นประโยชน์ต่อกลุ่ม สมาชิกของลุ่มต้องเข้าใจบทบาทและหน้าที่ของแต่ละคนเป็นอย่างดี บรรยากาศของกลุ่มต้องเป็นไปแบบฉันทมิตรและเป็นกันเองมากที่สุด เพื่อเกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน อันจะช่วยให้สมาชิกกล้าแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวางและตรงไปตรงมา

ครูควรมีบทบาทในการอภิปรายกลุ่ม ดังนี้

1. จัดกลุ่มอภิปรายไม่ควรโตเกินไป จะทำให้ไม่ได้ผล
2. ควรให้ประชาชนในท้องถิ่นดำเนินการอภิปรายเอง
3. ควรแจ้งจุดมุ่งหมายในการอภิปรายแก่ผู้สนใจที่จะเข้าร่วมล่วงหน้า
4. พยายามจัดบรรยากาศต้องเป็นไปอย่างฉันทมิตร
5. พยายามให้ทุกคนได้พูดและแสดงออก
6. ไม่ควรตำหนิเมื่อสมาชิกในกลุ่มแสดงความคิดเห็น
7. หลีกเลี่ยงการคุกคามหรือติเตียนวิธีทำงานเก่า ๆ ที่ประชาชนยังใช้อยู่
8. ควรจัดอภิปรายให้เสร็จเป็นเรื่อง ๆ ไม่ควรพิจารณาหลาย ๆ หัวข้อ

เรื่องพร้อมกัน

9. แจ้งหัวข้อการประชุมอภิปรายในครั้งต่อไปให้สมาชิกทราบเพื่อทุกคนจะได้เตรียมตัว

ได้เตรียมตัว

การจัดนิทรรศการ คือ การจัดแสดงตัวอย่างของสิ่งต่าง ๆ ในด้านวัตถุ เพื่อให้ผู้ไม่รู้หนังสือสามารถรับรู้และเข้าใจได้ ด้วยการใช้ของจริง หุ่นจำลอง แผนภูมิ หรือสื่อทัศนูปกรณ์อื่น ๆ รวมทั้งการให้ชาวบ้านนำสิ่งของและพืชผลที่ผลิตได้มาร่วมแสดง

ครูควรมีบทบาทในการจัดนิทรรศการ ดังนี้

1. กำหนดจุดมุ่งหมายแน่นอน ไม่มีหลายจุดมุ่งหมายจนเกินไป
2. ให้เป็นการแสดงทางวัตถุมากกว่าตัวหนังสือ
3. ควรจัดให้มีส่วนประกอบไม่มากและไม่ยุ่งยากเกินไป ควรมีคำอธิบาย

ประกอบ

4. ไม่ควรบรรจุสิ่งที่แสดงมากเกินไปจนรกรุงรัง จนทำให้ความสนใจของ

ผู้ชมลดลง

5. ควรเลือกสรรสิ่งที่มาแสดงต้องมีความดีเด่น

การประชุมใหญ่ คือ การประชุมชาวบ้านทั้งหมู่บ้าน หรือหลายหมู่บ้านรวมกัน ซึ่งจะมีการจัดประชุมตามโอกาสที่เหมาะสม

ควรควรมีบทบาทในการจัดประชุมใหญ่ ดังนี้

1. วางแผนและตั้งจุดมุ่งหมายไว้ล่วงหน้า
2. เตรียมวิทยากรทุกเรื่องอย่างเหมาะสม
3. ควรจัดให้มีกิจกรรมผ่อนคลายความเครียด
4. จัดหาสถานที่ให้เหมาะสม สะดวก สบาย
5. แจ้งให้ประชาชนทราบโดยทั่วไป
6. จัดเตรียมประชาชนและคณะผู้ดำเนินการประชุม
7. วาระการประชุมจะต้องมีช่วงให้มีการซักถามปัญหาข้อใจ
8. จัดเวลาในการบรรยายเนื้อหาแต่ละเรื่องไม่ควรนานเกินไป
9. เตรียมอุปกรณ์ประกอบค่าบรรยายให้ดีที่สุด
10. ควรให้มีการสรุปในขั้นสุดท้าย
11. ควรให้มีกิจกรรมรื่นเริงหลังการประชุมบ้าง เช่น ฉายภาพยนตร์ ละคร

ฯลฯ

การรณรงค์ คือ วิธีการให้การศึกษาแบบเร่งรัดเพื่อจัดทำโครงการพัฒนาชุมชนของหมู่บ้านให้เสร็จภายในเวลาที่จำกัด การรณรงค์จะได้ผลดีจะต้องจัดทำทั่วทั้งหมู่บ้าน และต้องมีการโฆษณาอย่างเพียงพอ โดยทางวิทยุ หนังสือพิมพ์ หรือผ่านผู้นำท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนเข้าใจและให้การสนับสนุน

การจัดกิจกรรมชนิดอื่น ๆ คือ การใช้สื่อโสตทัศนศึกษา บทเพลง ละคร ฯลฯ

โดยสรุปแล้วบทบาทในการจัดกิจกรรมส่งเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตย เป็นงานที่มีความสำคัญยิ่งต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย และในการจัดกิจกรรมแบบต่าง ๆ ไม่มีกิจกรรมใดที่ดีที่สุด ครูจะต้องมีความรู้ความชำนาญและรู้บทบาทในการจัดกิจกรรมเป็นอย่างดี และสามารถเลือกใช้ให้เป็นอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ซึ่งวิธีการที่ดีที่สุดการผสมผสานหลาย ๆ วิธีประกอบกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการจัดกิจกรรมส่งเสริม

ประชาธิปไตย บทบาทในการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในการเผยแพร่ประชาธิปไตย
ระดับหมู่บ้านภาคเหนือควรมีดังนี้

1. บทบาทในการจัดกิจกรรมเพื่อให้ประชาชนมีโอกาสรับฟังความคิดเห็น
ของผู้อื่น
2. บทบาทในการจัดกิจกรรมเพื่อให้ประชาชนได้ใช้การตัดสินใจร่วมกันโดย
ใช้เสียงข้างมาก
3. บทบาทในการจัดกิจกรรมให้ประชาชนได้เคารพในสิทธิเสรีภาพของคน
เองและผู้อื่น
4. บทบาทในการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีระเบียบวินัยและ
เคารพกฎหมาย
5. บทบาทในการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนได้ร่วมกันทำงานเพื่อ
ประโยชน์ส่วนใหญ่ของสังคม
6. บทบาทในการจัดกิจกรรมเพื่อให้ประชาชนได้รู้จักใช้วิธีการประนีประนอม
ในการแก้ปัญหา

บุญเลิศ นนทลือชา (2526) ได้วิจัยเรื่องความมุ่งหวังของผู้นำท้องถิ่นเกี่ยวกับ
บทบาทของครูที่มีต่อชุมชนชนบท โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน (กพม.)
คณะกรรมการพัฒนาสตรีประจำหมู่บ้าน (กพสม.) ผู้นำเยาวชนและกลุ่มครูในชุมชน
ได้สรุปผลการวิจัยว่า ผู้นำท้องถิ่นมีความมุ่งหวังเกี่ยวกับบทบาทของครูที่มีต่อชุมชนชนบท
ในระดับสูง ทั้งในด้านสังคมวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจและด้านการเมือง การปกครอง
และพบว่า ผู้นำที่มีเพศ อายุ และประสบการณ์ต่างกัน มีความมุ่งหวังบทบาทของครูแตกต่างกัน
กลุ่มครูมีความมุ่งหวังในด้านสังคม วัฒนธรรม และด้านการเมือง การปกครอง สูงกว่า
กลุ่มอื่น ส่วนคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน มีความมุ่งหวังในด้านเศรษฐกิจสูงกว่ากลุ่มอื่น
กลุ่มเพศชายมีความมุ่งหวังสูงกว่าเพศหญิง และกลุ่มที่มีประสบการณ์มากกว่าจะมีความมุ่งหวัง
สูงกว่ากลุ่มที่มีประสบการณ์น้อย

กรมการปกครอง (2535) ได้ทำการวิจัยเพื่อประเมินผลโครงการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ระดับหมู่บ้าน ได้สรุปผลการวิจัยว่า ครูประถมศึกษาเป็นผู้ที่ประชาชนในหมู่บ้านให้การยอมรับและเชื่อถือมากที่สุดในการให้ความรู้เกี่ยวกับการปกครองให้ระบอบประชาธิปไตย งานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทครูประถมศึกษาในการการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์หมู่บ้าน ยังไม่มีใครทำการวิจัย นอกเหนือจากงานวิจัยของกรมการปกครอง จะมีเพียงงานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทของครูที่มีต่อชุมชนหรือชนบทเท่านั้น ซึ่งก็เป็นจำนวนน้อย อย่างไรก็ตาม อาจสรุปได้ว่า ครูประถมศึกษามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาหมู่บ้านทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านการเมืองการปกครอง